

Två steg fram och ett tillbaka?

En genusanalys av policy för
kvinnors företagande i Norden

Två steg fram och ett tillbaka?

En genusanalys av policy för
kvinnors företagande i Norden

Info 0596

Tillväxtverkets publikationer

finns att beställa eller ladda ner som pdf på tillvaxtverket.se/publikationer. Där finns även material som gavs ut av Nutek.

© Tillväxtverket

Upplaga: 300 ex, därefter tryck vid behov
Stockholm, mars 2015
Produktion: Ordförandet AB
Tryck: DanagårdLitho
ISBN 978-91-87903-16-8
Info 0596

Har du frågor om denna publikation, kontakta:

Gunilla Thorstensson
Telefon, växel 08-681 91 00

Förord

Ett företagsfrämjande på lika villkor handlar om att ta vara på alla människors företagsamhet och innovationskraft. En mångfald av företag och företagare inom en bredd av branscher bidrar till förnyelse i näringslivet och till hållbar tillväxt. Tillväxtverket har på regeringens uppdrag arbetat med en rad insatser för att främja kvinnors företagande sedan 2007. I mars 2011 fick Tillväxtverket ett nytt uppdrag för perioden 2011–2014. Som en del i regeringsuppdraget ingick att ta fram en strategi för hur kvinnor och män kan ta del av det företagsfrämjande systemet på lika villkor.

Strategin för ett företagsfrämjande på lika villkor rapporteras till regeringen i april 2015 och omfattar mål och en rad åtgärdsförslag som Tillväxtverket bedömer är en förutsättning för att vi på sikt ska få ett företagande på lika villkor för kvinnor och män i Sverige. Även om vi har kommit en bit på väg, är det mycket arbete som återstår.

Olika kunskapsunderlag togs fram i samband med arbetet med strategin, relevanta för dess innehåll och inriktning samt för att ta del av resultat i ett lärande syfte. Denna rapport är ett led i detta arbete.

I denna rapport presenteras en studie som sammanställer och analyserar insatser, strategier och policy för att främja kvinnors företagande och villkor för kvinnor och män att ta del av det företagsfrämjandet systemet i de nordiska länderna, det vill säga Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige och på Åland. De nordiska länderna liknar i många delar varandra. Det är därför särskilt intressant att ta del av de resultat och dra lärdomar av de insatser som genomförts i våra grannländer för att främja kvinnors företagande. Tillväxtverket vill tacka för den generositet som tjänstemän verksamma vid myndigheter och departement i våra grannländer har visat.

Tillväxtverket vill även tacka FD Katarina Pettersson, docent i kulturgeografi, verksam vid avdelningen för landsbygdsutveckling vid Sveriges lantbruksuniversitet, som skrivit rapporten och som ensam ansvarar för innehållet. Vid Tillväxtverket har Anna Norlin och Gunilla Thorstensson varit delaktiga i arbetet med rapporten. Vi på Tillväxtverket hoppas att rapporten ska bredda och samtidigt fördjupa kunskapen om vilken policy och vilka insatser som på sikt kan leda till ett företagande på lika villkor.

Mars 2015

Helena Nyberg Brehnfors
Enhetschef Entreprenörskap

Gunilla Thorstensson
Programansvarig
Främja kvinnors företagande

Sammanfattning

Den här rapporten sammanställer och analyserar policy som främjar kvinnors företagande i de nordiska länderna. Sammanställningen visar bland annat att det år 2014 finns nationell policy för att främja kvinnors företagande i Norge och Sverige. I Finland, på Island och Åland förekommer insatser, men ingen nationell policy. I Danmark finns ingen policy för kvinnors företagande.

Rapportens genusanalytiska ramverk särskiljer mellan ett ekonomiskt tillväxtperspektiv, ett kvinnofokuserat perspektiv samt ett genusperspektiv. Det ekonomiska tillväxtperspektivet och det kvinnofokuserade perspektivet bygger på liberal-feminism som genom särskilda stöd försöker hjälpa kvinnor, men som inte försöker förändra systemen eller strukturerna i sig. Genusperspektivet utgår istället ifrån att genusstrukturer finns och de måste förändras för att kvinnor som är företagare ska ha samma förutsättningar och möjligheter som män som är företagare. I genusperspektivet förstås företagande mot bakgrund av samhällets genuspräglade strukturer såsom en genussegrerad utbildning och arbetsmarknad.

Analysen i rapporten visar sammanfattningsvis att utvecklingen från 2010–2014 när det gäller policy för kvinnors företagande, i de nordiska länderna, präglas av ”två steg fram och ett steg tillbaka”. Norge och Sverige kan tolkas som om de har utvecklat och förstärkt genusperspektivet – som fanns i de tidigare nationella programmen. Det har skett genom att förstärka de genusintegrerande ambitionerna. De kan därmed sägas ha tagit var sitt steg framåt.

Island, Åland och Finland skulle kunna sägas ”stå och stampa”, eftersom utvecklingen är osäker och deras insatser för att främja kvinnors företagande präglas av ett kvinnofokuserat perspektiv, i kombination med ett ekonomiskt tillväxtperspektiv. Samtidigt pågår mer eller mindre breda diskussioner om jämställdhet i relation till statsbudgeten, regional utveckling och de kommande EU-programmen. I Danmark präglas utvecklingen snarare av att ha tagit ett steg bakåt.

Förstärkningen av genusperspektivet i Norge och Sverige ser dock olika ut. I Norge handlar det om styrning genom kvantitativa jämställda mål för stödfördelningen hos myndigheter, som stödjer företagande och innovation. I Sverige präglas utvecklingen av mjukare styrmedel, såsom genusanalyser, utbildning samt av diskussioner om att höja kvaliteten i rådgivningen och hanteringen av företagsstöd. Men

inga kvantitativa mått på fördelningen av medel har satts upp (hittills). Arbete pågår också för att ta fram en strategi för lika villkor för kvinnor och män i företagsfrämjandet, till exempel gällande finansiering och rådgivning till företagare.

När det gäller Island har de genom sin genusintegrerade statsbudget skapat förutsättningar för att ta ett steg framåt. Men kvinnors (eller mäns) företagande har ännu inte varit föremål för särskild uppmärksamhet eller satsningar inom ramen för det arbetet. Finland har på ett liknande sätt möjlighet att ta ett steg framåt: å ena sidan har man haft jämställdhetsintegreringsprogrammet Valtava med visst fokus på kvinnors företagande och en regional studie som visar att kvinnor inte missgynnas i det ordinarie systemet. Å andra sidan har man inget särskilt främjande eller stöd till kvinnors företagande tydligt planerat i den nya EU-programperioden. Åland skulle också kunna sägas vara på väg mot mer av ett genusperspektiv i kommande EU-program och genom att principerna för stöd, lån och garantier till företagare ska ses över och konsekvensbedömas ur ett genusperspektiv. Men samtidigt har fokus på kvinnors företagande minskat på sistone – flera tidigare projekt har avslutats, så utvecklingen när det gäller främjande av kvinnors företagande är oviss.

Danmark utmärker sig genom att vare sig ha någon policy för kvinnors företagande eller ha undersökt om någon sådan policy behövs. Det skulle kunna sägas vara fallet också för Island, Åland och Finland, men där tycks samtidigt finnas mer eller mindre utbredda diskussioner om jämställdhet i relation till exempelvis till regional utveckling, vilket kan skapa förutsättningar för att ta steg framåt och utveckla ett genusperspektiv i främjandet av kvinnors företagande.

Denna rapport visar att det är viktigt med en analys och diskussion om vilka perspektiv som formuleras och används inom ramen för satsningar på kvinnors företagande. Rapporten visar också att det perspektiv, som underliggande uttrycks i policysatsningar, avgör om kvinnor placeras i en underordnad position till män, eller inte. Det är därför viktigt att ta ställning till perspektivet i formuleringen och implementeringen av policyinsatser för att främja kvinnors företagande.

English summary

This report compiles and analyzes policy to promote women's entrepreneurship in the Nordic countries. The compilation shows that in 2014 the most comprehensive national policies to promote women's entrepreneurship exist in Norway and Sweden. In Finland, Iceland and Åland there are activities in place, but no national policies exist. In Denmark there is no policy for women's entrepreneurship.

The report's gender analytical framework distinguishes between: an economic growth perspective, a women's focused approach and a gender perspective. The economic growth perspective and the women-focused approach are based on liberal feminism, which through specific support is trying to help women, but do not aim to change systems or structures. The gender perspective assumes instead that gender structures are there and they need to be changed in order for women entrepreneurs to have equal chances and opportunities as male business owners. Entrepreneurship is in the gender perspective understood in relation to gendered structures, like a gender segregated education and labour market.

The analysis in the report shows that trend from 2010–2014 in the Nordic countries, in terms of policy for women's entrepreneurship, is characterized by 'two steps ahead and one step back'. Norway and Sweden, according to the analysis of what has been implemented in the context of recent national as well as ongoing efforts in 2014, have developed and strengthened the gender perspective through integrative ambitions. They can thus be said to have taken the step 'ahead'.

Iceland, Åland and Finland could be said to 'stand still', as the development is uncertain and their policies for supporting women's entrepreneurship is characterized by a women focused approach, combined with an economic growth perspective. At the same time they have ongoing, more or less broad, discussions on gender in relation to the state budget, regional development and the forthcoming EU programmes. As for Denmark the development is rather taking a step 'back'.

The strengthening of the gender perspectives in Norway and Sweden look different. In Norway it is more about control through quantitative equality objectives for support distribution of national governmental agencies supporting entrepreneurship and innovation. In Sweden, the development is characterized by softer instruments like

gender analyzes and education, as well as discussions on raising the quality of counseling, management of business support, but there are no quantitative measure of the distribution of funds set up (so far). A strategy for equal opportunities for women and men in business promotion, for example concerning financial and business advice, is also being developed.

In Iceland, the conclusion can also be drawn that their gender integrated national budget has made it possible to take a step forward. But women's (or men's) entrepreneurship has not yet been subject of particular attention or investment within that context. Finland, similarly, has a possibility to take a step forward, as, on the one hand, there has been a gender mainstreaming project performed with some focus on women business owners. On the other hand, there is no special promotion or support of women's entrepreneurship clearly planned in the new EU programming period. Åland could also be headed for more of a gender perspective in future EU programmes and by the principles of aid, loans and guarantees to entrepreneurs being reviewed from a gender perspective. But, while the focus on women's entrepreneurship declined lately, in that several previous projects have been completed, the development of the promotion of women's entrepreneurship is uncertain.

Denmark is characterized by neither having a policy on women in business, or having examined whether such policy is needed. The latter could be said to be the case also for Iceland, Åland and Finland, but there seems to simultaneously be more or less widespread discussions of gender in relation to, for example, regional development, which may create opportunities to move forward and develop a gender perspective in the promotion of women's entrepreneurship.

This report shows that it is important to perform analyses and pursue discussions of the perspectives that are formulated and implemented in the context of policies supporting women's entrepreneurship. It also shows that the underlying perspective determines if women entrepreneurs are placed in a subordinate position to men, or not. The perspective is therefore important to consider in the formulation and implementation of policies to promote women's entrepreneurship.

Innehåll

Inledning och bakgrund	13
Syfte	14
Genusanalys – varför och hur?	15
Material och metod	19
Rapportens disposition	19
POLICY FÖR KVINNORS FÖRETAGANDE I DE NORDISKA LÄNDERNA – BESKRIVNING OCH ANALYS	21
Danmark	24
Handlingsplan för kvinnliga företagare 2009–2011	24
Ingen utvärdering	25
Policyinitiativ 2014 i Danmark	27
Genusanalys av dansk policy	27
Finland	30
Arbetsgrupper och Europeiska socialfondsprojekt 2007–2013	30
Policyinitiativ 2014 i Finland	32
Genusanalys av finsk policy	33
Island	35
Bidrag, lån och kurser för kvinnor, sedan 1990-talet	35
Policyinitiativ 2014 på Island	36
Genusanalys av isländsk policy	37
Norge	39
Handlingsplan 2008–2013	39
Halvtidsutvärdering 2011	41
Resultat av handlingsplanen enligt norska regeringen	42
Policy 2014 i Norge: Insatserna fortsätter	43
Genusanalys av norsk policy	48

Sverige	50
Från affärsrådgivning i norr till nationellt främjandeprogram	50
Resultat av främjandeprogrammet 2007–2010 enligt Tillväxtverket och slututvärderingen	51
Nytt program 2011–2014	52
Policy 2014 i Sverige	55
Genusanalys av svensk policy	57
Åland	59
Utrednings- och processarbete 2007–2011 följdes av åtgärder	59
Genomförande av åtgärder på Åland	60
Policy 2014 på Åland	61
Genusanalys av åländsk policy	62
Sammanfattande diskussion: Två steg fram och ett tillbaka?	64
Referenser	69
Appendix I	75

Inledning och bakgrund

En tidigare studie har visat att Danmark, Finland, Norge och Sverige hade någon form av nationell, statlig policy för att stödja kvinnors företagande kring år 2010.¹ Island inget nationellt program. Det finns anledning att följa upp och studera vad som hänt i de nordiska länderna. Dels eftersom särskilda satsningar på kvinnor ofta tenderar att vara tillfälliga och dels eftersom det är viktigt att policyn genomförs och inte blir en ”pappersprodukt” för att få effekt. Det är intressant att studera vilka insatser i programmen som genomfördes i praktiken och att se hur departement och myndigheter hanterar långsiktighet och implementering i länder, som på många sätt liknar Sverige bland annat när det gäller välfärdssystem och samhällsutveckling i stort. Det är dessutom intressant att se om policyn och programmen utvärderades och vad utvärderingarna visade, eftersom det kan vara intressant och lärorikt för det svenska sammanhanget.

Den tidigare studien visade att policy för att främja kvinnors företagande i de nordiska länderna kunde ses som ett spektrum när de analyserades ur ett genusperspektiv, eftersom de underliggande skälen till varför kvinnors företagande främjades varierade. Pettersson placerade Norge i ena ändan av spekrat, eftersom dess program mest tydligt präglades av ett genusperspektiv, som syftade till att förändra det existerande stöd- eller främjandesystemet. I andra änden av spekrat fanns Danmark, som mest tydligt var formulerat ur ett ekonomiskt perspektiv med fokus på att skapa ekonomisk tillväxt. Finland, Island och Sverige fanns mittemellan dessa positioner, med både ekonomisk tillväxt och särskilt stöd till kvinnor som mål. Studien visade att statliga, nationella stödprogram med syfte att främja kvinnors företagande tenderade att sätta kvinnor i en underordnad position till män och därmed riskerade de att återskapa en manlig norm, som ofta förekommer i diskussioner om företagande. Studien var begränsad till att studera policydokument (program, handlingsplaner etc.) och analyserade inte vad som skedde i praktiken, vilka målsättningar olika aktörer försökte uppfylla, vilka åtgärder som genomfördes eller om policyn utvärderades. Det bidrar denna rapport med.

¹ Pettersson, Katarina, 2012, Support for Women's Entrepreneurship – A Nordic Spectrum, *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, Vol. 4, Issue 1, s. 4–19. (Åland ingick inte i studien.)

Syfte

Syftet med rapporten är att undersöka om det år 2014 finns nationell, statlig policy för att stödja eller främja kvinnors företagande i de nordiska länderna och hur de i så fall ”hakar i” tidigare policy. Ett delsyfte är också att översiktligt undersöka vilka mål, åtgärder och aktiviteter som departement och myndigheter har arbetat med i praktiken, jämfört med policyn som fanns kring år 2010 för att se om de underliggande perspektiven på genus – ett ekonomiskt, ett kvinnofokuserat eller ett genusperspektiv – har förstärkts eller förändrats i genomförandet. En del av syftet har också varit att undersöka om departement och myndigheter i de respektive länderna själva har utvärderat de nationella handlingsplanerna och andra insatser samt vilka resultat som har uppnåtts. De frågor som rapporten söker besvara är:

- Finns det någon policy år 2014 för att stödja eller främja kvinnors företagande? Eller har sådana policyinsatser avslutats? Vilka är argumenten?
- Hur var policyn aktuell kring 2010 formulerad i ett genusanalytiskt perspektiv? Hur är policyn 2014 formulerad i ett sådant perspektiv? Har perspektiven förstärks eller förändrats? Har ländernas insatser inneburit att man tagit ”steg framåt” eller ”bakåt”?
- Har departement och myndigheter genomfört utvärderingar (mittutvärderingar, följeforskning eller dylikt) och vad visar de i så fall för resultat?

I någon mening utgör denna studie en uppföljning av Petterssons studie för att se vad som hände med de nationella, statliga program samt insatser som fanns kring år 2010 – och vilka mål och åtgärder i programmen som förverkligades.

Eftersom policy förändras och är beroende av politiska överväganden som förändras över tid utgör rapporten ett slags ögonblicksbild av situationen under 2014. Norge var det land som enligt den nationella handlingsplanen, 2008–2013, planerade att satsa mest ekonomiska resurser på att få fler kvinnor som företagare och som mest tydligt präglades av ett genusperspektiv. Därför fördjupas analysen när det gäller Norge och till viss del Sverige. Dessutom studeras Åland, vilket inte skedde i den tidigare studien. Bristen på material på engelska om Island och Finland sätter vissa begränsningar för analysen av insatserna i dessa båda länder, men med hjälp av kontakter med nyckelpersoner på departement och myndigheter har jag försökt överkomma dessa.

I denna studie används begreppen stödja och främja synonymt, vilket också är intrycket att forskare gör i sina studier.² Rapporten kommer inte direkt att undersöka fördelningen av så kallade företagsstöd eller annan direkt finansiering för företag. Men de studerade programmen och policyinsatserna omfattar ibland åtgärder, liksom analyser av,

² Analysen av satsningarna i Sverige visar dock att Tillväxtverket inte ser begreppen som synonyma, utan att de har valt att använda begreppet främja, när det gäller kvinnors företagande.

företagsstöd och då tas de upp. Fokus i studien ligger dock på det som kan betecknas som policy för att främja kvinnors företagande.

Genusanalys – varför och hur?

En genusanalys av policy för att främja kvinnors företagande innebär att föreställningar om genus analyseras och problematiseras. En teoretisk utgångspunkt i rapporten är således att företagande, entreprenörskap, företagare eller entreprenörer inte är genusneutrala fenomen, utan genus skapas också när det gäller dem som begrepp, fenomen och i policyinsatser. Genus definieras ofta som det socialt och kulturellt skapade könet och användningen av genusbegreppet understryker att genus är något vi människor gör i interaktion med andra människor. Vem som ses som kvinna eller man eller vad som anses kvinnligt eller manligt bestäms således inte av biologin eller någon gud.³ Genus kan ses som en maktrelation som skapas genom isärhållande och skapande av en hierarki. Det manliga och män särskiljs från kvinnor och det kvinnliga och placeras överst i en hierarki och det kvinnliga och kvinnor underordnas.⁴

Hur genus skapas i relation till företagande och entreprenörskap har diskuterats av olika forskare som i sina studier finner att begreppen företagare och entreprenör har en manlig prägel och att det ofta är en man vi ser framför oss när vi tänker på företagare eller entreprenörer.⁵ Att vi självklart säger ”företagare” om män som är företagare och kallar kvinnor som är företagare för ”kvinnlige företagare” är ett exempel på hur denna norm uttrycks. Ett annat exempel är att vi oftare ser män som entreprenörer, inte sällan med en slags hjältegloria. Exempel i det svenska sammanhanget är Ingvar Kamprad, Stefan Persson och Jan Stenbeck.

Tidiga studier om kvinnor och män som företagare, utförda på 1980-talet när intresset för kvinnors företagande växte fram, fokuserade ofta på att kvinnor var underrepresenterade som företagare, hade mindre företag, var mindre lönsamma och hade företag som växte långsammare än mäns. Förklaringarna som fördes fram var att kvinnor bland annat: hade en psykologi som var mindre entreprenöriell än mäns, sämre motivation för att växa, otillräcklig utbildning och erfarenhet, mindre intresse för att starta företag, samt att kvinnor ville undvika risker, mötte särskilda startsvårigheter eller hade särskilda behov av stöd, använde sämre strategier, betedde sig irrationellt – genom att be familjen om råd – samt inte nätverkade optimalt. Dessa resultat visade sig dock inte stämma, utan män och kvinnor var i stort sett lika som företagare. Skillnader mellan individer inom gruppen kvinnor respektive gruppen män var större än genomsnittliga skillna-

3 Se exempelvis Wahl, Anna, Holgersson, Charlotte, Höök, Pia & Linghag, Sophie, 2011, *Det ordnar sig – Teorier om organisation och kön*, Lund: Studentlitteratur.

4 Se exempelvis Hirdman, Yvonne, 1988, Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 3, s. 49–63.

5 Se t.ex. Pettersson, Katarina, 2004, Masculine Entrepreneurship – The Gnosjö Discourse in a Feminist Perspective, s. 177–193, i Hjorth, Daniel & Steyaert, Chris, *Narrative and Discursive Approaches in Entrepreneurship*, Edward Elgar, Cheltenham.

der mellan kvinnor och män.⁶ Forskning har dessutom visat att det som kallats kvinnors underpresterande som företagare inte kan bekräftas.⁷

Policy för företagande kan också skapa genus i sig, även om det kan vara oavsiktligt. Det kan ske till exempel genom att bygga på föreställningar om att kvinnor har vissa brister eller att de saknar vissa egenskaper som gör dem mindre lämpade eller rustade som företagare jämfört med män. Män anses samtidigt ofta särskilt lämpade som företagare genom sina egenskaper och förmågor, exempelvis riskvilighet och behov av att prestera. Det är därför viktigt att kritiskt granska policy för att främja företagande ur ett genusperspektiv genom att fråga om programmen verkligen är till nytta för kvinnor eller om de positionerar kvinnor som hjälplösa och behövande och om ett sådant positionerande är nödvändigt för att stödja kvinnors företagande och därför är oundvikligt.⁸

Tidigare studier av policy för att stödja kvinnors företagande visar att olika perspektiv har använts. Det finns också olika synpunkter på om kvinnors företagande bäst stöds: i form av separata program för kvinnor eller genom att stödja kvinnor inom existerande stödsystem. Braidford & Stone menar att separata satsningar på kvinnor behövs, eftersom fler kvinnor än män anpassar sitt företagande till huvudansvaret för hushåll och barn.⁹ Tillmar menar också att särskilda stöd till kvinnor behövs, men att dessa bäst kombineras med en ökad kunskap om genus bland aktörer i det ordinarie systemet. Det beror på att det fortfarande finns en manlig norm i synen på företagande och genusmärkning av företagande, vilken annars kan påverka urvalet av klienter och utestänga kvinnor från att ta del av det ordinarie systemet.¹⁰

Nilsson pekar på att affärsrådgivning för kvinnor under 1990-talet inkluderade ekonomisk rådgivning samt utbildningsaktiviteter för kvinnor intresserade av att starta företag. Då fanns ett särskilt fokus på gles- och landsbygdsområden, som ett sätt att stödja lokal utveckling och bekämpa arbetslöshet bland kvinnor.¹¹ En studie av främjande av kvinnors företagande i Danmark, Nederländerna, Storbritannien och USA drar slutsatsen att de vanligaste åtgärderna har varit: tillgång till affärsstöd, mikrokrediter, mentorskap och nätverksaktiviteter.¹² Ahl pekar på att i den första nationella strategin för kvinnors

6 Ahl, Helene, 2006, *Why Research on Women Entrepreneurs Needs New Directions*, *Entrepreneurship, Theory and Practice*, s. 595–621.

7 DuRietz, Anita & Henreksson, Magnus, 2000, Testing the female underperformance hypothesis, *Small Business Economics*, 14:1, s. 1–10.

8 Ahl, 2006.

9 Braidford, Paul & Stone, Ian, 2008, *Women's business centres – lessons learned from USA, Sweden and Canada*, paper presented at the Institute for Small Business & Entrepreneurship, 5–7 nov., 2008, Belfast, N. Ireland.

10 Tillmar, Malin, 2006, Gendered small-business assistance: lessons from a Swedish project, *Journal of European Industrial Training*, Vol. 31 No. 2, s. 84–99.

11 Nilsson, Pernilla, 1997, Business counselling services directed towards female entrepreneurs – some legitimacy dilemmas, *Entrepreneurship & Regional Development*, 9, s. 239–258.

12 Berglund, Karin, 2007, *Politik för att främja kvinnors företagande: Beskrivning av åtgärder i Storbritannien, Nederländerna, Danmark och USA*, Diarienummer 2007/0025, Stockholm: ITPS.

företagande i England nämns följande orsaker till att kvinnor var underrepresenterade som företagare: avsaknad av affärsstöd, tillgång till kapital, hem- och omsorgsarbete, brist på förebilder och alltför dåligt självförtroende. I motsvarande stödverksamheter i USA finns enligt Ahl en föreställning om kvinnor som mer osäkra än män och att de därmed behöver ”hållas mer i handen” genom omhändertagande organisationer. En liknande argumentation om kvinnor som svagare eller sämre företagare har enligt Ahl också förekommit i främjande av kvinnors företagande i Sverige.¹³

Genusanalytiskt ramverk

För att se hur policy för att främja kvinnors företagande i de nordiska länderna skapar genus – hur de innehåller och skapar föreställningar om att kvinnor är som företagare genom hur de formuleras, till exempel vilka behov och brister de anses ha – behövs ett ”analytiskt redskap”. Det används för att ”plocka isär” argument och se hur föreställningar om kvinnor uttrycks, både uttalat och outtalat. I den tidigare studien utvecklades ett analytiskt redskap som särskiljer tre olika perspektiv på att stödja kvinnors företagande. Det kommer också att användas i denna rapport. Ramverket bygger på en diskussion om främjande av kvinnors företagande som Mayoux för.¹⁴ Hon urskilde tre så kallade paradig (synsätt) som fanns underliggande i debatten om hur kvinnors företagande bäst kunde utvecklas. De tre paradigmen skiljer sig i sitt förhållningssätt till genus och de utgörs av:

Ett nyliberalt marknadsparadigm där målet med utveckling av kvinnors företagande är ekonomisk tillväxt, genom stimulans av marknadsekonomin. Kvinnor ses utifrån detta paradig som en oanvänd resurs för ekonomisk tillväxt och inte exempelvis som om de har ett eget intresse av att driva företag. Strukturella hinder mot kvinnors företagande, såsom en genussegregerad utbildning och arbetsmarknad, diskuteras inte. De åtgärder som föreslås i enlighet med detta paradig innebär ”kosmetiska förändringar”, såsom att öka tillgången till kapital genom till exempel mikrofinansieringsprogram och utbildning i affärsutveckling.

Paradigmet om fattigdomsbekämpning och ekonomisk tillväxt, som innefattar socialt ansvarstagande och innebär en balansgång mellan fokus på marknadsbaserade ekonomisk tillväxt och ett feministiskt empowerment-paradig. Fokus är satt på särskilda stöd för kvinnor, vilket innebär extra kostnader och kräver särskild uppmärksamhet, snarare än på att kvinnor är del av det ordinarie systemet.

Ett feministiskt empowerment-paradig som utmanar och förändrar de ordinarie stödsystemen och genusordningen i grunden. I enlighet med detta paradig finns mål kring jämställdhet med i utvecklings-

¹³ Ahl, Helene, 2011, Politik för kvinnors företagande i Sverige och USA, i Blomberg, Eva, Hedlund, Gun och Wottle, Martin (red.), *Kvinnors företagande – mål eller medel?*, SNS Förlag, Stockholm, s. 292–322.

¹⁴ Mayoux, Linda, 2001, *Jobs, gender and small enterprises: Getting the policy environment right*, SEED WP 15, Geneva: International Labour Organization.

insatser för kvinnors företagande. Paradigmet innebär en kritik mot marknadsekonomiskt grundad ekonomisk tillväxt och hur denna underordnar kvinnor. Paradigmet betonar kvinnors lika representation i ekonomiskt beslutsfattande och förändring av maktförhållanden.

Det analytiska ramverket har också inspirerats av – och kombinerats med – Rees forskning om arbete för att stödja kvinnor, icke-diskriminering av kvinnor och jämställdhet. Hon ser att tre delvis olika förhållningssätt präglar detta arbete inom den Europeiska Unionen (EU), vilka grovt sett överlappar tre tidsperioder: 1970-talet, 1980-talet och 1990-talet och framåt. Den första perioden präglas enligt Rees av icke-diskriminering vilket hon kallar *tinkering*, som kan översättas till ”att knåpa”. Detta förhållningssätt fokuserar på individuella rättigheter och juridiska lösningar på problem med bristande jämställdhet och underordning av kvinnor. Den andra tidsperioden och förhållningssättet kallar hon *tailoring*, vilket kan översättas till ”att skraddarsy”, som fokuserar på missgynnade grupper (kvinnor) och särskilda projekt och stöd för att undkomma att de missgynnas. Från 1990-talet är förhållningssättet jämställdhetsintegrering och det innebär med Rees begrepp *transforming*, vilket kan översättas till förändring eller förvandling av rådande omständigheter och strukturer för att nå jämställdhet. Detta perspektiv fokuserar på de genusstrukturer och system som leder till att vissa grupper av människor, exempelvis kvinnor, missgynnas och på att integrera jämställdhet i ”mainstream” strukturer och system för att förändra dem.¹⁵

De två första förhållningssätten ”att knåpa” och ”att skraddarsy” bygger enligt Rees på ett liberal-feministiskt perspektiv där manliga normer och genusstrukturer fortfarande i någon mening accepteras. Fokus är satt på att ”hjälpa” kvinnor att bli bättre rustade för att kunna konkurrera med män på mäns villkor och inte på att ifrågasätta att ”spelreglerna”, strukturerna och systemen inte från början skapats utifrån kvinnors kunskaper, erfarenheter, önskingar eller behov. Jämställdhetsintegrering, däremot, handlar just om att förvandla rådande strukturer, system och existerande policy. Detta arbetssätt bygger på ett relationellt perspektiv på genus, där skillnader mellan kvinnor och män emellan erkänns. Jämställdhetsintegrering innebär också en analys av och ett ifrågasättande av rådande maktrelationer mellan kvinnor och män.

I rapportens analytiska ramverk kombinerar jag Mayoux's paradigme med Rees förhållningssätt och kallar dem: ett ekonomiskt tillväxtperspektiv, ett kvinnofokuserat perspektiv samt ett genusperspektiv. Det ekonomiska tillväxtperspektivet och det kvinnofokuserade perspektivet bygger på liberal-feminism som genom särskilda stöd försöker hjälpa kvinnor, men som inte försöker förändra systemen eller strukturerna i sig. Genusperspektivet utgår istället ifrån att genusstrukturer

¹⁵ Rees, Teresa, 2005, Reflections on the uneven development of gender mainstreaming in Europe, *International Feminist Journal of Politics*, 7:4, s. 555–574.

finns och de måste förändras för att kvinnor som är företagare ska ha samma förutsättningar och möjligheter som män som är företagare. Företagande förstås i genusperspektivet mot bakgrund av samhällets genuspräglade strukturer såsom en genusessegregerad utbildning och arbetsmarknad.

Material och metod

Materialet som sammanställs och analyseras i denna rapport är:

- Skriftliga policydokument, inklusive utvärderingar (halvtidsutvärderingar, följeforskning och uppföljningar) av de senaste insatserna rörande kvinnors företagande i de respektive länderna.
- E-postkommunikation, telefonsamtal och brev – utifrån frågan om vad som skett från 2010–2014 när det gäller policy för att stödja och främja kvinnors företagande – med nyckelpersoner på departement och myndigheter, samt i något fall med personer i en företagsfrämjande organisation, i de respektive länderna. Sammanlagt har jag ställt frågor till, och diskuterat med, 15 personer (se Appendix I).

Analysen har genomförts genom att materialet sammanställts för att se vilka mål och insatser i den senaste policyn för kvinnors företagande har varit. Sedan har en jämförelse gjorts med material som visar vad som genomförts i praktiken. Vidare har en analys av programmen gjorts genom att använda det analytiska ramverket med de tre perspektiven – ekonomiskt, kvinnofokuserat och genusperspektiv – för att se hur genus skapas i materialet: vilka föreställningar om kvinnor som företagare som förekommer exempelvis vilka brister de sägs ha och vilka behov de ska tillgodose.

Resultaten i den tidigare studien har följts upp genom att analysera om mål och aktiviteter genomförts (eller inte) och hur de därigenom förändrar eller förstärker resultaten från den tidigare analysen samt hur genus uttrycks i de nya program eller policy som funnits. Exempel på frågor som jag ställt mig i analysen, utifrån det analytiska ramverket, är: hur kan förändringen i Norge, från särskilda insatser för kvinnor i en handlingsplan till en integration av kvinnor i det reguljära stödsystemet, tolkas? Hur kan det faktum att den särskilda satsningen på kvinnor i den danska handlingsplanen inte följs av någon ny särskild satsning eller integrerande satsning tolkas? Hur kan utvecklingen av ett nytt svenskt program från 2011 med ökat fokus på genusperspektiv tolkas?

Rapportens disposition

Rapporten disponeras på följande sätt: Inledningsvis beskriver jag för vart och ett av de nordiska länderna program och policy för att främja kvinnors företagande som var aktuellt kring 2010, dels för att denna rapport ska kunna läsas fristående och utgöra en fullständig studie i sig samt dels för att kunna jämföra den nuvarande policyn med tidigare satsningar. Aktuella satsningar beskrivs sedan och fokus ligger

på den policy som var aktuell under 2014. Efter varje beskrivande avsnitt om de respektive länderna görs en analys av ländernas policy, utifrån de tre genusanalytiska perspektiven. Sist i rapporten följer en övergripande diskussion utifrån analysens resultat.

**Policy för kvinnors företagande
i de nordiska länderna
– beskrivning och analys**

I detta avsnitt beskrivs och analyseras policy för kvinnors företagande i vart och ett av de nordiska länderna. I tabell 1 finns en översikt över insatserna 2010 och 2014. Den visar bland annat att det 2014 finns nationell mer övergripande policy för att främja kvinnors företagande i Norge och Sverige. Det svenska främjandeprogrammet utgör det tydligaste övergripande nationella programmet. Den norska policyn

Tabell 1 En översikt över insatser och program som var aktuella kring 2010 och de som är aktuella 2014.

	Tidigare policy (kring 2010)	Tidsperiod	Budget	Mål	
Danmark	<i>Handlingsplan for Kvindelige Iværksættere</i>	2009–2011	5 miljoner DKK	Få fler kvinnor att starta egen verksamhet och att verksamheten snabbare kommer in i ett tillväxtförlopp.	
Finland	Nej. Men ett visst arbete för kvinnors företagande har skett genom jämställdhetsintegreringsprogrammet Valtava och stöd till Kvinnoföretagarcentralen. Kvinnors företagande har varit ett tema i ESF-programmet.			Finlands mål har varit att 40 procent av företagarna ska vara kvinnor (i enlighet med ESF-programmet och mål hos TE-centralerna).	
Island	Nej. Men insatser för kvinnors företagande bl.a. i form av bidrag till arbetslösa kvinnor för projekt/företag och kursen Brautargengi.				
Norge	<i>Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner</i>	2008–2013	Vissa insatser är budgetsatta (vissa endast för år 2008). För 2008 omfattade de budgetsatta åtgärderna 196,5 miljoner NOK.	Målet är att flera kvinnor ska bli entreprenörer och att andelen kvinnor bland nya entreprenörer ska vara minst 40 % innan 2013.	
Sverige	<i>Främja kvinnors företagande</i>	2011–2014	65 miljoner SEK/år (summa 260 miljoner SEK).	Ökad konkurrenskraft, hållbar tillväxt, karriärvägar och möjligheter för kvinnor, nya jobb. Kunskaper om kvinnors företagande och de branscher där många kvinnor är verksamma ska spridas inom det ordinarie rådgivningssystemet.	
Åland	Nej, men arbetet har skett genom implementering av åtgärder föreslagana i utredningen <i>Kvinnors entreprenörskap och företagande på Åland – drivkrafter, motiv och hinder</i> , av ÅSUB 2008.				

utgörs inte, som 2010, av en handlingsplan, men en rad av handlingsplanens insatser försätter. På Island fortsätter insatserna. I Finland och på Åland förefaller några få insatser förekomma 2014. Den danska handlingsplanen, som redan 2010 var relativt beskedlig, är avslutad.

Åtgärder och insatser, inriktning och fokus	Utvärdering?	Undersökningar av stöd-fördelningen (kv. och män)?	Policy 2014
Sju insatser som omfattade: nätverk och mentorordningar för kvinnor, förebilder, statistik, utvecklingskurser för kvinnor.	Nej, men en slutrapport av projektledarna för <i>Kvinder Kan</i> , Væksthus Syddanmark.	Nej.	Nej.
Kvinnoföretagarcentralen arrangerar: företagsrådgivning, mentorstjänster och företagarkurser för kvinnor. På regional nivå rådgivning, entreprenörskapskurser, mentorskap och nätverk för kvinnor.		Ja, en undersökning på regional nivå. Analysen visar att när det gäller (de tidigare) TE-centralernas starta-företags-stöd har kvinnor utgjort mellan 44 och 47 procent.	Nja. Det som tydligast återstår är (ett minskande) stöd till Kvinnoföretagarcentralen.
Bidrag, lån och Brautargengi.	Ja, av kursen Brautargengi (på isländska).	Nja, opublicerade siffror finns när det gäller myndigheten Innovationscentrum Islands stöd.	Ja, satsningarna försätter. Återinförd lånegarantifond för kvinnor, som pilotprojekt.
Tolv insatser (sju departement).	Nej, men en halvtidsutvärdering.	Ja, Innovasjon Norge, Siva och VRI-programmet har undersökts. Analysen visar att generellt gick 34 % av Innovasjon Norges företagsriktade insatser till kvinnor (2012) (från 19 % år 2009). Under 2013 var andelen nya företag med en kvinna i ledande ställning i näringshager 36,5 procent och sammantaget i inkubatorerna 25 procent hos Siva. I VRI-programmet fanns 40 % kvinnor på styrningsnivå 2012.	Ja, insatserna i Handlingsplanen 2008-2013 fortsätter och arbetet har inneburit att gå från särskilda till generella ordningar. Det innebär bl.a. att det finns krav i 2014-års regleringsbrev till Innovasjon Norge och Siva om att 40 % av de näringsinriktade insatserna eller åtgärderna ska gå till kvinnor. Målet är att öka andelen kvinnor inom alla åtgärder. Forskningsprogrammet om kvinnors företagande är avslutat.
Affärs- och innovationsutveckling, entreprenörskap vid universitet och högskola, rådgivarutbildning, att synliggöra kvinnors företagande, ambassadörer för kvinnors företagande, samt utveckling av strategi för lika villkor i främjandesystemet.	Halvtidsutvärdering, 2013. Effektutvärdering, 2018.	Ja, företagsstöden har analyserats för perioden 2009–2011 och analysen visar att i absoluta tal beviljades män mer företagsstöd än kvinnor; drygt 1 431 miljoner kronor (92,5 %) mot cirka 116 miljoner kronor (7,5 %).	Ja, främjande-programmet pågår 2014 och en lika-villkors-strategi presenteras 2015.
Projektet Företagssteget (inkl. Företagsjunta mm.) Nätverk för kvinnor i regi av Ålands Näringsliv, mentorprogram och kurser i att lära-sig-ta-betalt, särskilda lån till kvinnor mm.		Uppgift om att Ålands Teknologicentrums kunder är 50 % män och 50 % kvinnor.	Vissa aktiviteter fortsätter, t.ex: nätverk, mentorprogram, lån mm.

Danmark

Handlingsplan för kvinnliga företagare 2009–2011

I Danmark fanns en *Handlingsplan for Kvindelige Iværksættere* under 2009–2011.¹⁶ Handlingsplanen, som var den första i sitt slag i Danmark, var skriven av myndigheten Erhvervs- og Byggestyrelsen och byggde på samtal med företagande kvinnor, näringslivsorganisationer, kvinnors nätverk samt på resultat och förslag i en underlagsrapport.¹⁷ Underlagsrapporten pekade på att kvinnor var underrepresenterade bland företagare och i ännu högre grad bland tillväxtföretagare och att det fanns en outnyttjad potential hos kvinnor. Ett mål med handlingsplanen blev därför att få fler kvinnor att starta egen verksamhet och att verksamheten snabbt kom in i ett tillväxtförlopp. Handlingsplanen pekade också på andra förklaringar till skillnader mellan kvinnors och mäns företagande i form av utbildningsval och näringslivserfarenhet.

Handlingsplanen omfattade sju initiativ för företagare och mindre företag. Inga behov av nya regler eller särskilda stöd för kvinnor ansågs finnas. Den pekade på att kvinnor använde sig av statliga låneordningar, som så kallade kom-i-gång-lån, i en omfattning som motsvarade en något högre andel än deras andel bland företagarna, varför de inte ansågs i behov av särskilda stöd. Erhvervs- og Byggestyrelsen menade också att de regionala myndigheterna, de så kallade Væksthusen, genom sina ordinarie tillväxtplaner förmådde ta hänsyn till den enskilda företagarens eller företagsledarens utmaningar, oavsett om denna var en man eller kvinna.

Det viktigaste målet i handlingsplanen var att förbättra kvinnors kompetens och lust att starta företag och tillväxtorienterade verksamheter. Erhvervs- og Byggestyrelsen pekar samtidigt på att flera olika faktorer påverkar företagares start av företag och tillväxt: offentlig reglering, marknadsförhållanden, tillgång till finansiering, spridning av kunskaper och teknologi, företagarkultur och företagarkompetens. Handlingsplanen fick därför fokus på kompetenser och kultur.

De sju initiativ som handlingsplanen omfattade var:

1. Etablering av en webbplats, med en ”ingång” till kunskap och material om kvinnor och tillväxt.

¹⁶ Erhvervs- og Byggestyrelsen, 2009, *Handlingsplan for Kvindelige Iværksættere*.

¹⁷ Erhvervs- og Byggestyrelsen, 2008, *Kvinder kan – få succes med egen virksomhed*.

2. En översikt av existerande nätverk och mentorskapsåtgärder för kvinnor, samt för kvinnor och män samt åtgärder på att skapa nya nätverk och mentorskapsrelationer.
3. Utvecklingskurser för kvinnor med företag med tillväxtpotential (pilotprojekt i Væksthus Syddanmark och eventuellt i hela landet).
4. Få fler kvinnor som är skolelever och studenter att bli intresserade av företagande, innovation, entreprenörskap och entreprenörskapsundervisning under sin studietid, genom information och upplysningskampanjer, t.ex. i form av Young Enterprise (där kvinnor hittills utgjort 40 procent av deltagarna). Könsupplad statistik gällande nyföretagandekurser inom högre utbildning ska tas fram – och kvinnor på forskarutbildningar skulle erbjudas målinriktade erbjudanden.
5. Ta fram analyser om alternativa former för företagstillväxt, till exempel så kallad nätverksbaserad tillväxt.
6. Kvinnor som är företagare skulle synliggöras i form av förebilder bland annat på en konferens för kvinnor som är företagare. Dessutom ska Væksthusen i varje region ta fram en grupp framgångsrika kvinnor som är företagare som kan hålla presentationer och liknande.
7. Ta fram statistik om kvinnors och mäns företagande, årligen.¹⁸

Ingen utvärdering

Handlingsplanen 2009–2011 har inte utvärderats, eftersom insatserna ansetts relativt begränsade.¹⁹ Men det finns en slutrapport och i den går projektledarna igenom vad som gjorts inom de initiativ som Væksthus Syddanmark har varit projektledare för.²⁰ Arbetet utifrån handlingsplanen har pågått mellan juli 2009 – mars 2013, vilket var lite längre än planerat. Væksthus Syddanmark gav projektet namnet *Kvinder Kan*. I slutrapporten skriver projektledarna att projektets mål har varit att motivera fler kvinnor att starta företag och att skapa en tillväxtkultur genom att stärka kompetens och kultur. Det överensstämmer med målen angivna i handlingsplanen. Projektledarna på Væksthus Syddanmark beskriver att de har arbetat inom tre överordnade områden – en webbplats, kompetenser och kultur – med olika aktiviteter för att uppnå målen. Projektledarna menar att de upplevt att projektet har haft betydelse och medverkat till positiva resultat i kvinnors verksamheter, genom att skapa intresse för företagande samt upp-

18 I handlingsplanen pekades den regionala myndigheten Væksthus Syddanmark ut som projektledare för merparten av de sju initiativen (1, 2, 3 och 6). Selvstændighedsfonden, Young Enterprise, pekades ut som projektledare för initiativ 4 och Erhvervs- og Byggesstyrelsen, tillsammans med Danmarks Statistik, som projektledare för initiativ 5 och 7.

19 Anders Hoffmann, vice-direktör, Erhvervsstyrelsen, E-postkommunikation 2014-02-19. Erhvervsstyrelsen är en del av det danska Erhvervs- og Vækstministeriet. Erhvervsstyrelsens mission och vision är att skapa Europas bästa tillväxtvillkor och att göra det enkelt och attraktivt att bedriva verksamhet i Danmark. Erhvervsstyrelsen skapades 1 januari 2012 efter en sammanslagning av flera myndigheter: Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, Erhvervs- og Byggestyrelsen samt It- og Telestyrelsen (erhvervsstyrelsen.dk/mission_vision, 14-03-17; www.evm.dk/om-ministeriet/organisation, 14-03-17).

20 Godthaab, Nathalie, projektledare & Kjær, Pernille, 2013, *Slutrapport for projektet: Indsats for kvindelige iværksættere (Kvinder Kan) Juli 2009 – marts 2013*, Væksthus Syddanmark.

mærksamhet i pressen. Vidare sägs kvinnor ha visat stort intresse för aktiviteterna och webbplatsen samt ha uppskattat att en extra insats görs för dem.

Webbplatsen har utvecklats genom att projektet bland annat tagit fram berättelser om 30 förebilder och satt samman en grupp om 25 mentorer från de fem danska regionerna.²¹ De senare skulle främst rikta sig till kvinnor som varit igång med sina verksamheter i några år och önskar så kallad sparring. När det gäller kompetenser har Væksthus Syddanmark genomfört sammanlagt åtta utvecklingskurser i enlighet med en särskild metod.²² Att ha en styrelse i sitt företag har lyfts fram, som ett sätt att skapa ökad tillväxt och få till en mer professionell verksamhet, och projektet har jobbat med detta genom att ta fram och publicera en e-bok som riktar sig till kvinnor.²³ Internationalisering är ett annat område som ingår i projektet, eftersom det sägs finnas en stor marknadspotential utanför Danmark. Kvinnor sägs generellt sett komma igång senare med export än män.

När det gäller området kultur har projektet tagit fram berättelser till webbplatsen om 58 kvinnor som kan fungera som förebilder som kan motivera kvinnor. I projektet har Væksthus Syddanmark arrangerat fyra så kallade Kvinnor Kan-konferenser, under en ”global entrepreneurship week”. Under en av konferenserna talade en inbjuden sociolog om det så kallade erotiska kapital som kvinnor som är företagare kan använda istället för att försöka vara företagare på samma sätt som män. Kvinnor som är företagare skulle också bli vad som betecknas som drottningar, vilket motiverades med att de har mer makt än prinsessor.²⁴

Under 2013 arrangerades en avslutningskonferens med fokus på internationalisering samt för att presentera resultaten av projektet. Projektet påstås enligt projektledarnas slutrapport ha bidragit till att 18 procent fler kvinnor startar egen verksamhet, jämfört med nivån år 2001, samt att 21 procent av kvinnorna har anställda i sina företag, efter fem år.²⁵ Varifrån dessa siffror är hämtade och hur projektledarna har mätt och kommit fram till denna stora ökning är oklart. Projektledarna drar också slutsatsen att kvinnorna tack vare projektet är mer förberedda när de startar verksamhet samt att kvinnor kunnat få hjälp från mentorer, ”sparring” genom nätverksträffar och att de har utvecklat sina kompetenser.

Initiativen i handlingsplanen med fokus på utbildningssystemet (4), kunskap om andra former av tillväxt (5) och årlig statistik (6) finns

21 www.virksomhedskvinder.dk

22 Vækst I Netværk, VIN.

23 *Bestyrelse & Advisory board – din adgang til vækst og viden* (2012), startvaekst.dk/file/293039/kvinder_Kan_ebog_bestyrelse_web.pdf, 14-03-18.

24 Detta omtalas i en artikel i *FyensStiftstidende* (2010-11-18) vilken Godthaab & Kjær (2013) har med i sin slutrapport, som ett exempel på tacksägning av projektet i pressen.

25 Godthaab & Kjær, 2013, s. 16, skriver: "... Kvinder Kan projektet, som har bidraget til, at der i dag er 18% flere, kvinder, der starter egen virksomhed i forhold til niveauet i 2001. I forhold til succesrater er kvinderne godt med. 21 procent af de kvindelige iværksættere har ansatte i deres virksomhed efter fem år".

inte omnämnda i Væksthus Syddanmarks slutrapport, förmodligen eftersom de inte varit projektledare för dessa initiativ. Vad som hänt med initiativ 4 och 5 har jag inte hittat någon information om. (När det gäller initiativ 6, se nedan).

Policyinitiativ 2014 i Danmark

När det gäller situationen i Danmark finns inte längre någon särskild policy, eller politik, för att stödja eller främja kvinnors företagande. Webbplatsen www.virksomhedskvinder.dk, som skapades inom ramen för handlingsplanen går inte längre att nå.²⁶ Enligt Erhvervsstyrelsen finns det inte något behov av en särskild politik för kvinnor som företagare, vare sig på nationell eller på regional nivå: ”Vi har i dag ikke en særlig dansk politik for kvindelige iværksættere, da vi ikke mener at der er behov for en”.²⁷ Den enda aktivitet som finns kvar är offentliggörande av statistik uppdelad på kvinnor och män. Det statistiska materialet finns presenterat i form av två powerpoint-presentationer på Erhvervsstyrelsens hemsida.²⁸

Erhvervsstyrelsen gör inte några undersökningar om hur många kvinnor respektive män som använder sig av åtgärder (söker och erhåller stöd) i det reguljära företagsfrämjande systemet, till exempel av någon av de över 100 åtgärder som erbjuds företagare. Erhvervsstyrelsen följer heller inte löpande hur många kvinnor eller män som använder dessa, men man har undersökt det vid ett tillfälle.²⁹ Den undersökningen visade att kvinnor i högre utstäckning än män använde dessa åtgärder/stöd enligt Erhvervsstyrelsen.³⁰

Genusanalys av dansk policy

Den danska handlingsplanen präglas tydligt av ett ekonomiskt tillväxtperspektiv och ett kvinnofokuserat perspektiv och positionerar kvinnor som sämre och bristfälliga (potentiella) företagare, i jämförelse med män samt som i behov av hjälp och stöd. Samtidigt ger den uttryck för att det egentligen inte finns några behov för att stödja kvinnors företagande, exempelvis genom att skriva att de regionala tillväxtplanerna förmår ta hänsyn till den enskilda företagaren oavsett om denna är en kvinna eller man.

Kvinnor sägs i handlingsplanen framförallt sakna kompetens och lust att starta företag. Kvinnor sägs också sakna kompetens, lust och förmåga att ”tänka tillväxt” och att skapa tillväxtorienterade verksamheter. De ses dessutom som ointresserade av företagande och innovation. Handlingsplanen fokuserar på enskilda kvinnors bristande förmågor och egenskaper och det kan tolkas utgöra ett ekonomiskt

26 Det finns ett stycke om Handlingsplanen och några dokument samlade på: erhvervsstyrelsen.dk/maalrettede_indsatser, 2014-02-20.

27 Anders Hoffmann, E-postkommunikation, 2014-02-19.

28 erhvervsstyrelsen.dk/maalrettede_indsatser, 14-02-20. Den senaste sammanställningen är från 2014 (med statistik från år 2011). Det finns också en sammanställning från 2009 (med statistik från 2006).

29 www.vaekstguiden.dk/tilbud/0/7, 14-02-19.

30 Anders Hoffmann, E-postkommunikation, 2014-02-20.

tillväxtperspektiv och kvinnofokuserat perspektiv, med individfokus snarare än ett genusperspektiv. Fokus på individer relaterar inte kvinnors förutsättningar för, motiv till, eller hinder mot företagande till genuspräglade utbildningsval eller genusuppdelning på arbetsmarkanden. Handlingsplanen nämner dock att skillnader mellan kvinnors och mäns företagande förklaras av utbildningsval och näringslivserfarenhet, men det är inte ett resonemang man bygger vidare på.

De initiativ som presenterades i handlingsplanen uttrycker också att kvinnor behöver kunskaper om kvinnor och tillväxt, för att bli, eller för att utvecklas som företagare. Att kvinnor kan ha behov av kunskaper om genus och hur genus präglar förutsättningarna för företagande och exempelvis synen på dem som företagare nämns inte. Kvinnor föreställs också sakna nätverk och mentorer, vilket å ena sidan kan tolkas som att de som individer sägs sakna förmågan att skapa sina egna nätverk och knyta kontakter med mentorer. Å andra sidan skulle initiativen också kunna tolkas som att kvinnor på grund av samhällets genuspräglade karaktär saknar tillgång eller ingångar till relevanta nätverk och/eller mentorer. Vilket i sin tur skulle kunna bero exempelvis på uteslutande mansdominerade nätverk eller på att mentorer inte ser kvinnor som intressanta företagande adepter. Kvinnors eventuella brist på nätverk och mentorskapsrelationer skulle också kunna tolkas bero på tidsbrist, på grund av kvinnors huvudansvar för hushåll och barn och ojämställda relationer med sina partners. Men handlingsplanens fokus på individer indikerar att den förstnämnda tolkningen är mer relevant.

Kvinnor sägs dessutom behöva utvecklingskurser. De bör också få upp ett intresse av att bli företagare som studenter och forskarstuderande genom information och upplysning. Kvinnor sägs också behöva förebilder. Dessa föreställningar om kvinnor kan återigen tolkas som att handlingsplanen uttrycker att kvinnor brister i sin förmåga, sitt intresse och att de saknar förmåga att se förebilder på grund av dess fokus på individer och brist på diskussioner om genus.

En analys av slutrapporten, i enlighet med det genusanalytiska ramverket, visar att Væksthus Syddanmark gav projektet namnet *Kvinder Kan*. Varför framgår inte. Men det kan tolkas som att ett problem formuleras som att kvinnor *inte* kan. De kan således till exempel inte skapa eller driva (tillväxtorienterade) företag och att det är därför de behöver hjälp. Problemet formuleras inte som att det finns genusmässiga och strukturella problem, såsom en genussegregerad utbildning och arbetsmarknad. Det formuleras inte heller som om de ordinarie stöden/eller åtgärderna inte söks av kvinnor av olika orsaker såsom diskriminering, informationsbrist, eller att stöden görs till mäns stöd eller genom hur handläggare bemöter kvinnor. Istället framställs kvinnors (bristande) egenskaper på ett individuellt plan vara hinder för företagande och tillväxtföretagande. Att på en konferens om kvinnors företagare ge utrymme för exotiserande tal om hur kvinnor kan använda sitt så kallade erotiska kapital positionerar också kvinnor

som särskiljda från, och helt annorlunda, jämfört med män som företagare. Dessutom riskerar en sådan föreställning att sexualisera kvinnor och se dem som objekt snarare än subjekt, vilket i sin tur underordnar dem än tydligare.

Dessa tolkningar av slutrapporten snarast förstärker den danska handlingsplanens ekonomiska tillväxtperspektiv och kvinnofokuserade perspektiv och dess positionering av kvinnor som sämre och bristfälliga företagare i jämförelse med män. Skrivningarna i slutrapporten när det gäller internationalisering handlar om att kvinnor inte försöker sälja sina produkter utanför Danmark: vare sig tillräckligt snabbt eller tillräckligt fokuserat jämfört med män. Dessutom förekommer metaforen att kvinnor inte vågar ta språnget och bli företagare i det danska materialet, bland annat illustrerat av en bild av en kvinna som tar ett språng, på en powerpoint-presentation av den statistiska analysen.³¹

Handlingsplanens fokus på enskilda kvinnors bristande förmågor och egenskaper återfinns i slutrapporten och utgör ett ekonomiskt tillväxtperspektiv och kvinnofokuserat perspektiv, med individualistiskt fokus. Detta fokus relaterar inte till kvinnors förutsättningar för eller motiv till eller hinder mot företagande till genuspräglade utbildningsval eller genusuppdelningar på arbetsmarknaden. Det är också tydligt att dessa perspektiv så att säga ”anrikats” i den danska genomförandeprocessen genom att resonemang om strukturer, som fanns nämnda tidigt i handlingsplanen, vare sig fick ligga till grund för urvalet av initiativ (som skulle genomföras) eller har fått finnas med inom ramen för de aktiviteter som genomfördes. På samma gång ses, paradoxalt nog, kvinnor som en enhetlig grupp, utan egna motiv, förutsättningar och så vidare. Kvinnor sägs också vara osynligjorda, i handlingsplanen, vilket kan tolkas uttrycka ett mer tydligt genusperspektiv på kvinnors företagande. Men målet i handlingsplanen och slutrapporten är att kvinnor ska synliggöras för andra kvinnor och inte till exempel för det reguljära stöd/främjandesystemets aktörer, eller allmänheten. Målet är således inte att genus ska synliggöras, vare sig för kvinnor själva eller för aktörer i det ordinarie systemet.

Erhvervsstyrelsen uttrycker att det inte finns några problem för kvinnors företagande i Danmark 2014, utan att direkt ha undersökt saken. Det finns ingen politik för att stödja kvinnors företagande. Det enda som finns kvar när det gäller initiativ är att årligen sammanställa statistik. Webbplatsen som skapades inom ramen för handlingsplanen genom Væksthus Syddanmarks projekt Kvinder Kan går inte heller längre att nå.

31 Erhvervsstyrelsen.dk/maalrettede_indsatser, 14-02-20.

Arbetsgrupper och Europeiska socialfondsprojekt 2007–2013

I Finland har det funnits stöd för kvinnors företagande på nationell nivå från Arbets- och näringsministeriet under en tid, men det har inte funnits något sammanhållet program eller liknande.³² Under åren 2004–2010 fanns två efter varandra följande arbetsgrupper för främjande av, det som kallas, kvinnligt företagande.³³ Efter att dessa grupper avslutade sitt arbete fanns det en intern arbetsgrupp på ministeriet för att följa upp utförandet av rekommendationerna formulerade av den senare arbetsgruppen.³⁴ Allt eftersom har rekommendationerna från arbetsgruppen mist sin betydelse och istället har gruppen diskuterat olika aspekter av kvinnors företagande och vad ministeriet kan, eller bör, göra för dem.

Olika projekt för att främja kvinnors företagande har samtidigt implementerats på regional och lokal nivå i Finland. Det har exempelvis funnits projekt finansierade av den Europeiska socialfonden (ESF) som utförts av olika affärsutvecklingsorganisationer, vilka haft som ett av sina mål att stödja kvinnors företagande. Åtgärderna i dessa projekt har inkluderat rådgivning, medvetandegörande, entreprenörskapskurser, mentorskap och nätverk för kvinnor som är företagare. Dock finns det ingen summering av resultaten från dessa projekt, med särskilt perspektiv på kvinnors företagande.³⁵

Arbetsgruppen för främjande av kvinnligt företagande 2008–2010 lät bland annat dela ut en enkät till de regionala så kallade TE-centralerna,³⁶ som visade att en del av projekten främjat kvinnors företagande i syfte att öka antalet kvinnor som är företagare. En del av

32 Hillevi Lönn, departementsrådgivare, Arbets- och näringsministeriet, E-postkommunikation, 2014-03-06.

33 Kyrö, P. & Hyrsky, K., 2008, Woman entrepreneurship programme breaks government's gender neutrality in Finland. *International Journal of Entrepreneurship and Innovation Management*, Vol. 8, No. 6, s. 607–623; Arbets- och näringsministeriet, 2010, *MoniNainen ja uudistuvat naisyritykset – Slutrapport av arbetsgruppen för främjande av kvinnors företagande*. [End report from the working group on enhancing women's entrepreneurship], 4/2010.

34 Pertti Hamalainen, departementsrådgivare, Arbets- och näringsministeriet, E-postkommunikation, 2014-03-13.

35 Pertti Hamalainen.

36 TE-centralerna (Arbetskrafts- och näringscentraler) erbjöd 1997–2009 företag, företagare och enskilda medborgare mångsidiga rådgivnings- och utvecklingstjänster. TE-centralerna har numer införlivats i Närings-, trafik och miljöcentralerna (NTM-centraler, på finska ELY-keskus). De är femton till antalet och ska främja den regionala utvecklingen genom att sköta statsförvaltningens uppgifter och utveckling i regionerna. NTM-centralerna har tre ansvarsområden: näringar, arbetskraft och kompetens; trafik och infrastruktur och miljö och naturresurser. NTM-centralerna inrättades 1 januari, 2010, och styrs främst av Arbets- och näringsministeriet (www.ely-keskus.fi/sv/web/ely/ely-keskuset#.Uyk56dHNvIU, 2014-03-19).

projekten försökte främja kvinnors företagande genom att inrikta sig på verksamma entreprenörer. De flesta projekt har verkställts branschspecifikt och några projekt har inriktats på invandrarkvinnor.³⁷ I tillägg till ESF-finansierade projekt har regionala och lokala organisationer arrangerat entreprenörskapskurser och olika typer av "events" för att främja entreprenörskap eller för att uppmuntra människor att bli företagare, varav några kan vara riktade primärt till kvinnor.³⁸

Den så kallade Kvinnoföretagarcentralen har också varit ansvarig för utbildningsprogram för företagande kvinnor:³⁹ "Vår mission är att hjälpa kvinnor att grunda sitt eget företag".⁴⁰ Kvinnoföretagarcentralen organiserar varje månad informationstillfället *Att grunda sitt eget företag* och andra tjänster som erbjuds är: företagsrådgivning (kostnadsfri för kvinnor som inte har företag), mentorstjänster och utbildning till exempel i form av företagarkurser för kvinnor.

Under perioden 2007–2013 har ministeriets arbete för kvinnors företagande också skett genom det riksomfattande jämställdhetsintegreringsprogrammet Valtava, vilket delfinansierats av ESF. Hillevi Lönn som drivit Valtava berättar att de inom programmet har haft några projekt som utvecklat nya koncept och utbildning för kvinnor som är företagare. Programmet har ännu inte utvärderats, men en utvärdering är planerad. Målsättningarna med programmet, såsom de presenteras på ministeriets hemsida, har varit att:

- "utveckla integreringen och utvärderingen av jämställdhetsaspekten,
- upplösa utdelningen enligt kön inom arbets- och utbildningskarriärer,
- främja och utveckla jämställdhetsaktörers och projektfinansiärers sakkunskap,
- öka den allmänna kännedomen om integrering av jämställdhetsaspekten,
- stödja kvinnoresurscentralernas verksamhet och kvinnornas potential för företagande"⁴¹

Målgrupperna för programmet har bland andra varit: projektaktörer, regionförvaltningsmyndigheter som fattar finansieringsbeslut för projekt, samt personal vid läroanstalter, organisationer inom tredje sektorn, konsult- och utbildningsorganisationer samt företag och organi-

37 Haataja, Marja-Leena, Leinonen, Eija, & Mustakallio, Sinikka, 2011, *Gender mainstreaming in development programmes and projects – Guide for authorities and project actors*, Training and Consulting Project of the Gender Mainstreaming Development Programme Valtava KoulutusAvain Ltd. WoM Ltd. Ministry of Employment and the Economy.

38 Perti Hamalainen.

39 Kvinnoföretagarcentralen (*Naisyrittäjyyskeskus*) är en NGO som inrättades 1996 och har kontor i Helsingfors och Tampere. Man har ungefär 60 medlemmar vilka inkluderar bland andra företag, banker och andra föreningar. En liten del av finansieringen till Kvinnoföretagarcentralen kommer från Arbets- och näringsministeriet medan andra delar kommer från omsättning från kurser och mentorstjänster, projektfinansiering från ESF och Nordiska ministerrådet (Taru Päivike, VD, Kvinnoföretagarcentralen, E-postkommunikation 2014-03-07; www.naisyrittajyyskeskus.fi/index.php?k=11606,14-03-06).

40 Taru Päivike, VD, Kvinnoföretagarcentralen, E-postkommunikation, 2014-03-07.

41 www.tem.fi/sv/ministeriet/jamstalldhet_mellan_konen/utvecklingsprogrammet_valtava, 2014-03-18.

sationer som främjar jämställdheten. Inom ramen för programmet har bland annat en sammanställning av goda exempel på projekt för jämställdhet gjorts. En handbok om integrering av jämställdhetsaspekten har också skrivits inom programmet.⁴²

När det gäller främjande av kvinnors företagande skriver Arbets- och Näringsdepartementet bland annat att det har varit ett tema i ESF-programmet under hela Finlands medlemskap i EU. Finlands mål har varit att 40 procent av företagarna ska vara kvinnor, enligt slutrapporten för arbetsgruppen för kvinnors företagande 2008–2010.⁴³ Man understyrker dock att:

”Även med tanke på entreprenörskap är segregeringen av vårt samhälle, dvs. fördelningen av utbildnings- och arbetsmarknaden på kvinnliga och manliga branscher, en utmaning. [...] Förutsättningarna för företagsverksamhet borde bedömas mer ingående i olika branscher och även utifrån kön: hur stöder man grundandet av ett företag samt dess tillväxt och internationalisering; vilka finansieringsmöjligheter erbjuds företagare i olika branscher; förverkligar stödet också den regionala jämlikheten?”⁴⁴

Författarna menar också att kvinnors entreprenörskap fortsatt borde stödjas och utvecklas, men det ska betraktas i ett vidare perspektiv än bara genom målet att öka antalet så kallade kvinnliga entreprenörer. De påpekar att främjande av jämställdhet också borde betraktas som en faktor som förbättrar arbetshälsan i företagen och som något som ökar företagets konkurrensfördelar.⁴⁵ På ministeriets hemsida för Valtava finns 15 projekt listade och de är implementerade i olika regioner, under olika perioder, men alla är avslutade 2013.⁴⁶ En del av projekten har varit inriktade på kvinnors företagande. Valtava håller för närvarande på och utvärderas, i övrigt finns inga utvärderingar.

Policyinitiativ 2014 i Finland

När det gäller situationen för policy för att stödja eller främja kvinnors företagande under 2014 finns inga särskilda initiativ för kvinnors företagande på nationell nivå: “At the moment we do not have any special programs for women’s entrepreneurship on the national level”.⁴⁷ Ministeriet stödjer dock fortsatt Kvinnoföretagarcentralen med ett anslag, men att det är relativt litet och kommer att minska framöver. För tillfället och än mer i framtiden måste de statliga utgifterna minska och det sätter gränser för möjligheterna att arrangera speciella eller separata program för särskilda grupper av människor, enligt Arbets- och näringsministeriet. De generella program som finns i Finland är öppna för alla som är intresserade av entreprenör-

42 Haataja, Leinonen & Mustakallio, 2011.

43 Arbets- och Näringsdepartementet, 2010.

44 Haataja, Leinonen & Mustakallio, 2011, s. 19

45 Haataja, Leinonen & Mustakallio, 2011.

46 www.tem.fi/sv/ministeriet/jamstallldhet_mellan_konen/utvecklingsprogrammet_valtava, 2014-03-18.

47 Perti Hamalainen.

skap. Den tydligaste skillnaden mellan kvinnor och män som är företagare finns i uppstartsfasen och att kvinnor verkar behöva mer uppmuntran och mentorskap innan de fattar beslutet att starta företag, menar man på ministeriet. Men också att skillnader mellan män och kvinnor förklaras av att de finns i olika branscher och att kvinnor har ett mindre intresse för tillväxt. I Finland utgör kvinnor ungefär en tredjedel bland entreprenörerna, men enligt undersökningar av vem som fått starta-företagstöd från TE-centralerna så har kvinnor utgjort mellan 44 och 47 procent.⁴⁸

När det gäller den nya programperioden inom ESF, 2014–2020, ser man på ministeriet inga hinder mot att fortsatt finansiera projekt ur ESF som främjar kvinnors företagande. Det finns dock inga planer ett nytt jämställdhetsintegreringsprogram eller något program för kvinnors företagande i Finland.⁴⁹ Den nya EU-programperioden kanske kommer att omfatta verktyg för jämställdhetsintegrering, men det finns inte några planer på det ännu. Men den nya programperioden har planerats väl och personer med kunskap om jämställdhetsintegrering har funnits med i övervakningskommittén, tack vare Valtava menar man på ministeriet.⁵⁰

När det gäller den regionala nivån i Finland finns de så kallade Närings-, trafik och miljöcentralerna och ministeriet har publicerat ett strategidokument för deras arbete framöver. Det innehåller dock ingen information om kvinnors företagande.⁵¹ I Finland har också ett servicesystem med en ”ingång” för företagare kallat FöretagsFinland utvecklats, eftersom forskning och undersökningar hade visat att det finska servicesystemet för företag var komplext och fragmentariskt. Detta system samlar den offentliga informationen och tjänsterna för företagare i Finland. Men det saknas särskild information riktad till kvinnor, eller information om jämställdhet eller genusperspektiv, på hemsidan.⁵²

Genusanalys av finsk policy

Policyn för kvinnors företagande i Finland, som inte består av ett nationellt sammanhållet program eller liknande, kan sägas vara präglad av ett ekonomiskt tillväxt- och kvinnofokuserat perspektiv, genom att de projekt som har förekommit främst har bestått i: affärsutvecklingskurser, rådgivning, medvetandegörande, entreprenörskapskurser, mentorskap och nätverk för kvinnor som är företagare. Kvinnor riskerar genom formuleringen av dessa projekt att positioneras som bristfälliga på olika sätt, särskilt eftersom det inte tycks förekomma någon

48 Pertti Hamalainen.

49 Hillevi Lönn, Arbets- och näringsministeriet, E-postkommunikation, 2014-03-06.

50 Hillevi Lönn.

51 Arbets- och näringsministeriet, 2011, *Strategidokument för närings-, trafik och miljöcentralerna 2012–2015*. Begreppet kvinnor nämns på två ställen, i samband med att jämställdhet omtalas (s. 9 och s. 50).

52 FöretagsFinland, som samordnas av arbets- och näringsministeriet, består av riksomfattande aktörer inom den offentliga sektorn samt cirka 70 regionala företags tjänster runtom i Finland (www.yrityssuomi.fi/web/innosta-menestykseen-sv/forsta-sidan, 2014-03-19). Se också: www.tem.fi/en/enterprises/development_of_enterprises/the_enterprisefinland_service_renovation, 2014-03-04.

diskussion i ett genusperspektiv direkt kopplad till policystöd för kvinnors företagande.

Men på samma gång som kvinnor ansetts vara i behov av bland annat uppmuntran och mentorskap, vilket riskerar att positionera dem i en underordnad position, nämner ministeriet att skillnader mellan kvinnor och mäns företagande kanske beror på att de finns i olika branscher (och att kvinnor inte är tillväxtorienterade). Ministeriets arbete för kvinnors företagande har också skett genom det riksomfattande jämställdhetsintegreringsprogrammet Valtava (2007–2013), där resonemang om företagande, kvinnor och jämställdhet förts utifrån ett genusperspektiv, eftersom man exempelvis ser kopplingar till genussegregation inom utbildningen och på arbetsmarknaden. Valtava håller för närvarande på och utvärderas, i övrigt finns inga utvärderingar.

I Finland finns för närvarande inget särskilt stöd eller främjande av kvinnors företagande på nationell nivå. Arbets- och näringsministeriet ger dock ett finansiellt bidrag till Kvinnoföretagarcentralen, men det är minskande. På likande sätt som i Ehrvervsstyrelsen i Danmark ger Arbets- och näringsministeriet i Finland uttryck för att det inte finns några problem för kvinnors företagande, eftersom alla program är ”öppna” för alla företagare. Arbets- och näringsministeriet tycks dock inte undersökt saken närmare, förutom när det gäller regionala starta-eget-stöd. Det ser heller inte ut att bli ett nytt jämställdhetsintegreringsprogram under den nya ESF-perioden (2014–2020). Det anses inte behövas eftersom övervakningskommittén förväntas förmå integrera jämställdhet i ESF-projekten, efter Valtava-programmet.

Island

Bidrag, lån och kurser för kvinnor, sedan 1990-talet

På Island finns det inte något nationellt övergripande program eller liknande för att främja eller stödja kvinnors företagande. Det har inte heller tidigare funnits något program. Däremot har det funnits olika stöd inom ramen för olika statliga myndigheters arbete. Arbetslösa kvinnor som vill starta företag kan via ett program kallat Atvinnu-malkvenna få bidrag. Det isländska Velfärdsdepartementet har finansierat programmet via en myndighet med 35 milj. ISK (motsvarande ca. 2 milj. SEK) per år, sedan 1991.⁵³ Skälen till att bidragen skapades var att arbetslösheten bland kvinnor var hög 1991 och forskning på Island visade att kvinnor fick mindre och färre bidrag än män.⁵⁴ Syftet med bidragen är att uppmuntra kvinnor att starta egna företag och öka tillgången till finansiellt kapital. Ett villkor för bidraget är att projektet/företaget till hälften ägs av en kvinna. Företags-/projektiden ska vara innovativ och i förlängningen ska bidraget leda till nya arbetstillfällen. Bidrag ges för att: göra affärsplaner, marknadsföring, produktutveckling och lönebidrag för nystartade företag. Det finns också en webbplats med information riktad till kvinnor om företagande samt en Facebook-sida och en LinkedIn-sida.⁵⁵ På Island fanns det också mellan åren 1998–2003 en lånegarantifond för kvinnor, vilken öppnats igen under 2014.⁵⁶

Sedan 1996 har också kursen Brautargengi (sv. Välstånd eller framgång) drivits.⁵⁷ Det är en kurs för kvinnor med affärsidé som de vill starta ett företag för att förverkliga, samt för kvinnor med befintliga företag som bedrivs i Reykjavík, Akureyri samt i landsbygdsområden på Island.⁵⁸ Syftet med kursen är att stärka entreprenörskapet bland kvinnor och stödja utvecklingen av kunskaper som behövs för

53 www.atvinnu-malkvenna.is/english/, 14-04-25. Vinnu-malastofnun betyder ungefär Arbetsstyrelsen. Arbetsstyrelsen verkar under Velfärdsdepartementet och ansvarar för arbetsmarknadsservice, arbetslöshetsstöd, en lånegarantifond och föräldradedighetsfond på Island, (english.vinnu-malastofnun.is/about-directorate-of-labour/about-directorate-of-labour/, 14-04-23).

54 Ásdís Guðmundsdóttir, specialist, Arbetsstyrelsen, E-postkommunikation, 14-04-28.

55 www.atvinnu-malkvenna.is

56 Lánatryggingasjóðs kvenna, vilken ägdes av Velfärdsdepartementet, Näringslivsdepartementet och Reykjavík stad (www.svanni.is/svanni/um-svanna/, 14-04-25).

57 IMPRA finns inom Nýsköpunarmiðstöð Íslands (Innovationscentrum Island) som är ett FoU samt företagsstödande institut på Island under Närings- och innovationsdepartementet. Deras uppdrag är att öka innovationer, produktivitet och konkurrenskraften i det isländska näringslivet genom innovativ teknisk forskning, kunskapsspridning samt genom att ge stöd till entreprenörer och nystartade företag. Kärnaktiviteterna är uppdelade på två områden: Teknologisk forskning och konsulttjänster samt Innovations- och entreprenör service (IMPRA).

58 www.nmi.is/support/courses/, 14-04-25.

att utveckla en affärsplan. Allteftersom kursen har utvecklats över tid, bland annat tack vare feedback från deltagarna, har fokus kommit att hamna på att stärka kvinnors självförtroende.⁵⁹ Kursen äger rum under 15 veckor – en dag per vecka – två gånger per år då deltagarna arbetar igenom sin affärsplan, får lyssna till föreläsningar samt grupp-arbeta kring olika ämnen såsom regler, bemanning, marknadsföring, finansiella frågor och användning av Internet. Omkring 20 kvinnor deltar varje omgång. Under årens lopp har nästan 1 050 kvinnor gått kursen, enligt Bjarnheiður Jóhannsdóttir, projektledare för Brautargengi.⁶⁰

På senare tid har marknadsföringen av kursen förändras i så måtto att mer on-line-marknadsföring liksom sociala medier används. Det finns en utvärdering av kursen från 2010, men tyvärr finns den endast på isländska. En utvärdering är också under utarbetande.⁶¹ En intervjustudie med sju kvinnor som deltagit i Brautargengi pekar på att de särskilt haft nytta av de delar av kursen som handlade om finansiella frågor och marknadsföring. Vissa av kvinnorna lyfte också fram möjlighet att få träffa framgångsrika företagande kvinnor, som viktigt, liksom den samhörighet som uppstod mellan deltagarna på kursen. Kursen lyckades också, enligt de intervjuade kvinnorna, stärka kvinnornas självförtroende genom att utveckla deras affärskompetens.⁶² Andra kurser för kvinnor ges också av Innovationscentrum Island, inriktade på bland annat etablering utomlands.⁶³

När det gäller fördelningen av stöd på Island, för bland annat innovationsutveckling och utveckling av turismverksamhet m.m., har Innovationscentrum Island tagit fram siffror som visar att år 2012 utgjorde kvinnor 39 procent av de som ansökte, och 35 procent av dem som fick stöd, medan män utgjorde 39 procent bland ansökarna och 45 procent av dem som fick stöd. 22 procent utgjordes av ”jämslällda företag” som ansökte och 21 procent bland dem som fick stöd.⁶⁴

På Island pågår också sedan 2009 ett initiativ kring gender budgeting, vilket kan översättas till genusintegrerad statsbudget, vilken drivits av Finansdepartementet. Motiven för att genusintegrera statsbudgeten har varit tvåfaldiga: både jämställdhet och ekonomisk utveckling.⁶⁵

Policyinitiativ 2014 på Island

På Island fortsätter de ovan nämnda initiativen. Bidraget till kvinnor, Atvinnumalkvenna, har under 2014 också utvecklats till att inkludera

59 Smed Olsen, Lise, 2012, *Brautargengi in rural Iceland – An established course designed for women*, i *Supporting Women's Entrepreneurship in Nordic Sparsely Populated Areas*, Nordregio Working Paper 2012:1, s. 34–39.

60 Bjarnheiður Jóhannsdóttir, projektledare, IMPRA, E-postkommunikation 14-04-22.

61 Bjarnheiður Jóhannsdóttir.

62 Smed Olsen, 2012.

63 www.nmi.is/support/courses/, 14-04-25.

64 Totalt fördelades 200 stöd – och den totala summan var 110 677 000 ISK (motsvarande ca. 6,49 miljoner SEK), enligt Bjarnheiður Jóhannsdóttir.

65 Katrín Guðmundsdóttir, avdelningschef och projektledare på Finansdepartementet, E-postkommunikation, 14-04-23.

ett coaching-tillfälle för alla bidragstagare, i ett pilotprojekt. Detta ger möjlighet för kvinnor att hitta sina styrkor och nätverka med varandra för att göra dem mer kvalificerade att lyckas med sina projekt.⁶⁶ Lånegarantifonden för kvinnor som fanns 1998–2003 drivs sedan mars 2014 vidare som ett pilotprojekt. Ägarna har en överenskommelse med banken Landsbankinn som tillhandahåller lånen. Skälen till återställandet av lånegarantifonden för kvinnor är att främja näringslivet och uppmuntra innovation på Island. Kvinnor med innovativa ideér kan ansöka om lån på 12 500–125 000 EUR (där fonden garanterar halva beloppet och banken den andra halvan). Kvinnor kan ansöka om lån för följande: uppstartskostnader, marknadsföringskostnader, produktutveckling samt nya sätt att producera eller presentera produkten.⁶⁷

Island finns också med i ett europeiskt projekt kallat FFEMALE (Fostering female entrepreneurship through mentoring and learning in Europe). I projektet ingår sex partners från fem länder som kommer att erbjuda en kurs för kvinnor som nyligen startat företag under hösten 2015.⁶⁸

När det gäller den genusintegrerade statsbudgeten arbetar Finansdepartementet för närvarande med en femårsplan för implementering i pågående processer och det vardagliga arbetet. De projekt man hittills har arbetat med har inte haft fokus på kvinnors företagande. Men Katrín Guðmundsdóttir skriver att genusintegreringen av budgeten kan användas för att åstadkomma jämställdhet när det gäller entreprenörskap. Samtidigt menar hon att det finns mycket att göra när det gäller kvinnor som är företagare på Island: ”there is a lot of room for improvement in Iceland with regards to female entrepreneurs”.⁶⁹

Genusanalys av isländsk policy

En analys i enlighet med det genusanalytiska ramverket visar att Islands insatser för kvinnors företagande överlag tycks präglade av ett ekonomiskt tillväxt- och kvinnofokuserat perspektiv med fokus på ekonomiska bidrag, lån och en kurs för kvinnor. Lån kan innebära en kosmetisk förändring av bristande ordinära stödsystem för företagande. Kurser med fokus på bristande kunskaper i att skriva affärsplaner och bristande självförtroende riskerar att positionera kvinnor som sämre företagare än män, präglade av en rad individuella brister snarare än genuspräglade problem och strukturer. Men det beror på sammanhanget och på huruvida det finns ett genusperspektiv och en förståelse för genuspräglade strukturer i samhället och hur dessa påverkar företagare och företagande. Skälen till tillkomsten av bidragen till arbetslösa kvinnors projekt/företag och målet att skapa arbets-

66 Ásdís Guðmundsdóttir.

67 Fonden heter Svanni Lánatryggingasjóðs kvenna. Fonden ägs av Valfärdsdepartementet, Näringslivs- och innovationsdepartementet och Reykjavík stad, och drivs av Arbetsstyrelsen, www.svanni.is/svanni/um-svanna/, 14-04-25.

68 Ásdís Guðmundsdóttir. Arbetsstyrelsen fungerar som projektledare. Se också www.joconsulting.eu/en/successful-cases-of-eu-projects/257-ffemale-en, 14-04-25.

69 Katrín Guðmundsdóttir.

tillfällen är också i viss mån präglad av ett genusperspektiv, även om genussegregationen på arbetsmarknaden inte diskuteras i sammanhanget. Den enda undersökning som finns av stödfördelningen mellan kvinnor och män på Island berör Innovationssentrum Island och den tycks inte vara publicerad – och därmed inte spridd.

På Island finns det förutsättningar för att sammanhanget som omger stöd till kvinnors företagande präglas av ett genusperspektiv. Det beror på att det pågår ett arbete med en genusintegrerad statsbudget, vilken lyfts fram som ett relevant sammanhang av personer på departement och myndigheter.⁷⁰ Det är intressant att notera att det sammanhanget lyfts fram, även om direkta kopplingar till policy för kvinnors företagande saknas inom den genusintegrerade statsbudgeten, men det fortsatta arbetet med en genusintegrerad budget kan möjligen innebära att ett mer tydligt genusperspektiv utvecklas framöver.

70 Den jämställdhetspolitiska kontexten för policy för kvinnors företagande har inte undersökts systematiskt i rapporten, när det gäller de andra nordiska länderna. De finska informanterna nämner dock jämställdhetsintegreringsprogrammet Valtava, som funnits under den senaste ESF-programperioden (2007-2013) och när det gäller Sverige nämns bland annat regeringens handlingsplan för jämställd tillväxt.

Handlingsplan 2008–2013

I Norge implementerades en *Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner* under åren 2008–2013.⁷¹ Det övergripande målet formulerades på följande sätt: ”Regjeringa vil prioritere entreprenørskap blant kvinner. Målet vårt er at fleire kvinner skal bli entreprenører, og at kvinne delen blant nye entreprenører skal vere minst 40 procent innan 2013”.⁷² Handlingsplanen involverade sju departement⁷³ och omfattade 12 nya insatser – som ansågs viktiga för att möta centrala utmaningar för företagande kvinnor. Dessa var:

1. Rätt till 100 procents ersättning vid föräldraledighet och motsvarande havandeskapspenning för företagare. Tidigare har ersättningsnivån varit 65 procent.⁷⁴
2. Ny stödordning för små nyetablerade tillväxtföretag inom det regionalpolitiska området: *NyVekst*, med målet att få fler och större tillväxtföretag i regionerna.⁷⁵
3. Förstärkt prioritering av kvinnor i åtgärds-/stödsystemet i form av gemensamma skrivningar i regleringsbrev och mål för andelen kvinnor.⁷⁶
4. Förstärkt satsning på nätverkskredit i Innovasjon Norge⁷⁷ med målet att öka tillgången på kompetens, nätverk och kapital för kvinnor som vill etablera och utveckla verksamhet.⁷⁸
5. Förstärkt kvinnosatsning i Innovasjon Norge med målet att genom att satsa på särskilda kvinnoriktade åtgärder och anpassa existerande insatser bättre ska fler kvinnor etablera företag och fler så kallade kvinnoföretag ska växa. Innovasjon Norge ska

71 Departementa, 2008, Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner.

72 Departementa, 2008, s. 5.

73 Barne- og likestillingsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Nærings- og handelsdepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Fiskeri- og kystdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Landbruks- og matdepartementet.

74 Ansvarig: Barn- og jämställdhetsdepartementet.

75 Ansvarig: Kommunal- og regionaldepartementet.

76 Flera departement ansvariga. Åtgärdsystemet är en översättning från norskans ”verkemiddelapparatet”.

77 Innovasjon Norge ska enligt egen utsago vara till hjälp vid innovation, internationalisering och profilering samt bidra till att skapa lönsamma företag av regionala och lokala resurser. Innovasjon Norge ägs till 51 procent av Nærings- og fiskeridepartementet och fylkeskommunerna äger 49 procent, dessutom förvaltar Innovasjon Norge medler från Kommunal- og regionaldepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Utenriksdepartementet og fylkesmennene. Innovasjon Norge förvaltas av en styrelse och leds av direktör Finn Kristian Aamodt. De tre områden som Innovasjon Norge främst arbetar med är: entreprenørskap, tillväxt i företag och innovationsmiljöer. Visionen är att: ”gi lokale ideer globale muligheter”, www.innovasjonnorge.no/no/Om-Oss/omoss/#.UzKvuMkV_cs, 2014-03-26.

78 Ansvarig: Nærings- og handelsdepartementet.

bland annat synliggöra så kallade goda förebilder, synliggöra utbudet hos Innovasjon Norge för unga kvinnliga entreprenörer, arbeta med att öka kompetensen och utbyta erfarenheter av entreprenörskap bland kvinnor. Innovasjon Norge ska också öka andelen kvinnor bland inkubator och stipendiemottagare (till minst 30 procent), öka andelen kvinnor som deltar i programmet *Unge i Fokus* samt öka andelen unga kvinnor som får mentorer till 40 procent.⁷⁹

6. Ny kvinnoinsatsning från Norges Forskningsråd i VRI-programmet (*Verkemiddel for Regional Innovasjon*), vilket syftar till att stimulera regionalt samarbete mellan näringsliv, FoU-institutioner och offentliga myndigheter.⁸⁰
7. Ny kvinnoinsatsning i Siva:s⁸¹ inkubatorprogram för att öka andelen kvinnor från ca. 10 procent till 15 procent. Erbjudandena från Siva ska synliggöras för kvinnor, nätverk, mentorer och goda exempel ska tas fram. Målet är att fler kvinnoledda kunskapsintensiva tillväxtföretag är med i Siva:s inkubatorprogram.⁸²
8. Förstärkt vikt på målgruppen kvinnor och ungdomar i förvaltningen av regionala utvecklingsmedel. Målet är att få fler kvinnliga näringslivsdeltagare och flera kvinnliga entreprenörer och att medverka till att medlen fördelas mer jämt mellan könen. Fylkeskommunerna (motsvarande länsstyrelserna) uppmanas att sätta kvantitativa mål för fördelningen av företagsriktade insatser.⁸³
9. Ny mentorordning för unga i Innovasjon Norges regi, med målsättningen att unga etablerar företag, högre överlevnadsgrad och att flera tillväxtföretag startas av unga, genom uppföljning av erfarna mentorer. Kvinnor ska vara en prioriterad grupp.⁸⁴
10. Förstärkt satsning på att kommunerna blir ”första aktör” för näringslivsutveckling. Målsättningen är att stärka kommunerna och stärka kompetensen hos kommunerna. Man ska särskilt lägga vikt på innovation, entreprenörskap och samarbete mellan kommunernas nätverksbyggande och erfarenhetsutbyte.⁸⁵
11. Satsning på att få fler män att ta ut mer än den så kallade faderskvoten av föräldraledigheten. Målsättningen är att få pappor att ta ut en större del av föräldrapengarna, än idag. Insatsen genomförs bland annat genom att stärka informationen om hur föräldrar

79 Ansvarig: Kommunal- och regionaldepartementet.

80 Ansvarig: Kommunal- och regionaldepartementet.

81 Siva – Selskapet for industrivekst SF – är statens ”verktyg” för att tillrätalägga ägarskap genom investeringar, nyskapande och näringslivsutveckling. Siva ägs av Närings- och handelsdepartementet och ska samarbeta tätt med Norges Forskningsråd, Innovasjon Norge och fylkeskommunene Siva för att bidra till tillväxt i nytt och existerande näringsliv i hela Norge och har ett särskilt ansvar för att främja tillväxtkraften i distrikten. Sivas innovationsaktiviteter omfatter aktivt ägarskap, inkubation, kompetensutveckling, samlokalisering och klusterutveckling (klyngeutvikling). Detta innovationsnätverk består av så kallade näringshager (företagsträdgårdar, business gardens med ett fokus på att främja innovationer, utveckling och nya företag på landsbygden) inkubatorer, forskningsparker och kunskapsparker, siva.no/om-siva, 2014-03-26.

82 Ansvarig: Kommunal- och regionaldepartementet.

83 Ansvarig: Kommunal- och regionaldepartementet.

84 Ansvarig: Kommunal- och regionaldepartementet.

85 Flera ansvariga departement bland andra Fiskeri- och kustdepartementet.

kan fördela ledigheten mellan sig. Insatsen motiveras med att ett större uttag av föräldraledighet av pappor ger bättre förutsättningar för mammor att etablera företag.⁸⁶

12. Nytt forskningsprogram om entreprenörskap och kvinnor som entreprenörer, där målet är att få fram mer kunskap om vad som kännetecknar kvinnor som entreprenörer och skapa ett bättre underlag för målinriktade insatser för att främja entreprenörskap bland kvinnor. Forskningsprogrammet ska utgöra ett centralt element för regeringen i uppföljning av handlingsplanen. Det ska bland annat omfatta empiriska studier av vad som kännetecknar dem som provar att starta eget och de som lyckas, samt kartlägga näringsmässiga och geografiska skillnader vid etablering av företag samt villkor för kvinnors företagande (i perifera och mer centrala geografiska områden), tillgång till kapital, effekter av policy och utbildning.⁸⁷

I handlingsplanen nämns också de insatser som var pågående under 2008, bland andra satsningar på kvinnor i åtgärdsystemet genom att öka tillgången till kompetens, nätverk och kapital, samt att uppmärksamma kvinnor på insatser för kompetensutveckling.

Halvtidsutvärdering 2011

Handlingsplanen har inte slututvärderats efter 2013. Däremot genomfördes en halvtidsutvärdering 2011.⁸⁸ I den pekar utvärderarna sammanfattningsvis på att ett huvudproblem med handlingsplanen är målet att 40 procent av de nya entreprenörerna ska vara kvinnor innan 2013 och att det är oklart vilket statistiskt underlag som detta mål refererar till. En genomgång av statistik från statistiska centralbyrån i Norge, som utvärderarna gör, ger vid handen att detta mål är orealistiskt att nå innan 2013. Utvärderarna menar också att planens inriktning är oklar, att insatserna är lite slumpartade och att få insatser riktas mot att stimulera entreprenörskap. Istället har handlingsplanen en bredare inriktning på ledarskap och insatser för att en större andel av stödinsatserna ska gå till kvinnoinriktade projekt.

Utvärderarna pekar på att insatsen som gäller att kvinnor ska prioriteras i åtgärds-/stödsystemet (Insats 3) har genomförts genom att berörda departement har en gemensam text i regleringsbrevet till aktörerna. Vidare pekar man på att insatsen om rätt till 100 procent ersättning för företagare vid föräldraledighet infördes genom en lagändring 1 juli, 2008 (Insats 1). Utvärderarna kan inte dra någon säker slutsats om denna insats verkningar, menar de.⁸⁹

Utvärderarna drar också slutsatsen att Innovasjon Norge, Siva och Forskningsrådet har genomfört insatserna i handlingsplanen på ett

⁸⁶ Departementa, 2008, s. 28. Ansvarig för insatsen är Barn- och jämställdhetsdepartementet.

⁸⁷ Ansvarigt departement: Närings- och handel.

⁸⁸ Spilling, Olav R, Lauritzen, Tonje, Hagen, Svein Erik & Bjørnåli, Ekaterina S., 2011, *Evaluering av handlingsplanen for mer entreprenørskap blant kvinner*, Rapport 20/2011, NIFU.

⁸⁹ Spilling m.fl., 2011, s. 25.

bra sätt. När det gäller regionalpolitiken och den så kallade distriktspolitiken pekar utvärderarna på att insats 8, med fokus på kvinnor och ungdomar, att fylkeskommunerna (motsvarande länsstyrelser) lagt vikt vid detta, men att det varierar mellan olika fylkeskommuner. När det gäller insats 10, som handlar om kommunerna som första aktör, tyder utvärderarnas genomgång av kommunernas hemsidor: på att kvinnor inte i särskilt hög grad är en prioriterad målgrupp. Det är därför blir viktigt att följa upp längre fram. Insats 11 som handlar om att få fler män att ta ut mer än faderskvoten drar utvärderarna ingen slutsats om resultatet, men pekar på att andelen män som tar ut faderskvoten har ökat de senaste åren och att ca 25 procent av männen tar ut mer än den (10 veckor år 2010). Dessutom menar utvärderarna att:

”Satsningen for å få flere menn til å ta ut mer enn fedrekvoten er et generelt likestillingstiltak. Med tanke på å øke andelen kvinner blant entreprenørene, er det et ønske at dette tiltak kan bidra til en holdnings- og kulturendring som gjør det like selvsagt for kvinner å starte egen virksomhet som for menn, og like selvsagt at menn er hjemme med barn som at kvinner er det” (Spilling m.fl., 2001, s. 27).

Utvärderarna menar att det för det fortsatta arbetet efter 2011 är viktigt att handlingsplanen ges ett tydligare fokus, att insatserna blir mer enhetliga samt att uppföljningen ger ett tydligare ledarskap. De menar exempelvis att det är bättre med insatser för att förändra inställning och ”kultur” så att det är lika självklart för kvinnor som för män att starta företag, medan bredare jämställdhetsinsatser, såsom ökad pap-paledighet, inte anses fämja kvinnors företagande. Utvärderarna pekar, med referens till satsningar i Sverige, på att planen bör ha ett tydligare och mer enhetligt fokus och att den bör följas upp med mer resurser för att utveckla bättre kunskapsunderlag om kvinnor och entreprenörskap samt för att följa upp handlingsplanens insatser på ett mer slagkraftigt sätt.

Resultat av handlingsplanen enligt norska regeringen

Regeringen i Norge skriver att det är ett mål att ha balans mellan könen på alla nivåer i näringslivet och att regeringen därför satt målet att andelen kvinnor ska vara 40 procent 2013 i handlingsplanen. Regeringen menar att handlingsplanen har gett goda resultat och att andelen så kallade kvinnoriktade projekt har ökat starkt.⁹⁰ Den förra regeringen drog slutsatsen att Innovasjon Norge, Siva och Norges Forskningsråd har prioriterat arbetet för kvinnor i näringslivet och att man uppnått goda resultat samt att Kommunal- och regionaldepartementet satte som mål att 40 procent av de företagsriktade medlen ska gå till kvinnor.⁹¹

⁹⁰ Melding til Stortinget, Meld. St 13, mars 2013, Ta hele Noreg i bruk.

⁹¹ Kommunal- og regionaldepartementet, 2013, Prop. 1 S, 2013–2014, Proposisjon til Stortinget [forslag til stortingsvedtak], s. 49.

Vidare pekar regeringen på att år 2012 gick 39 procent av Innovasjon Norges företagsriktade insatser gått till kvinnor som är ägare och eller ledare. Man menar vidare att den långsiktiga trenden är att andelen kvinnor har gått upp under de senaste åren.⁹² Vidare pekar man på att målen för andelen nya företag och projekt med kvinnor i ledningen nåddes i Siva:s program under 2012. Andelen var överlag 30 procent kvinnor. Forskningsrådets VRI-program har på nationell nivå nått målet om minst 40 procent kvinnor som deltagare enligt regeringen.⁹³

Policy 2014 i Norge: Insatserna fortsätter

De insatser som initierades i handlingsplanen fortsätter också efter 2013 och ansvarig på Kommunal- och moderniseringsdepartementet menar att: ”Det är inte en tidsbegränsad handlingsplan. De insatser som står där gäller fortsatt.”⁹⁴ En stor del av arbetet har inneburit att gå från särskilda ordningar till generella ordningar. Den förra regeringen underströk också att arbetet fortsätter, som en integrerad del i andra satsningar.⁹⁵

Således fortsätter insatsen (1) om 100 procent ersättning vid föräldraledighet och kvinnoinsatsningen i VRI-programmet (6), liksom insatsen om en förstärkt satsning på kommunerna att bli första aktör (10). Vissa av insatserna har dock förändrats något. Det gäller insatsen med förstärkt satsning på nätverkskredit i Innovasjon Norge (4). Eftersom de inte arbetar med nätverkskrediter har insatsen istället kommit att handla om det de kallar *Gründergrupper*. Insats (3) med förstärkt prioritering av kvinnor i åtgärds-/stödsystemet har fullföljts tack vare att Innovasjon Norge och Siva har fått gemensamma skrivningar om detta i regleringsbrev. I regleringsbrevet till Innovasjon Norge för 2014 står det:

*”Kvinner, unge (18–35 år) og innvandrere er fremdeles prioriterte grupper. Minst 40 prosent av de næringsrettede virkemidlene under departementet skal nå fram til kvinner. Dette målet gjelder særlig direkte bedriftsrettet støtte.”*⁹⁶

I regleringsbrevet till Siva står det på liknande sätt: ”40 prosent av de næringsrettede virkemidlene under departementet skal nå fram til kvinner.”⁹⁷ Vidare står det att:

92 ”I 2012 gikk 39 pst. av Innovasjon Norges bedriftsrettede virkemidler over departementets budsjett til bedrifter med kvinnelige eiere og/eller ledere”, www.statsbudsjettet.no/Statsbudsjettet-2014/Dokumenter1/ (sid. 49), 2014-03-26. Enligt Anne Marie Kittelsen, specialrådgivare, Innovasjon Norge, presentation 2013-10-29, var andelen kvinnor 34 procent, 2012, se mer nedan.

93 www.statsbudsjettet.no/Statsbudsjettet-2014/Dokumenter1/ (sid. 49), 14-03-26.

94 Helene Edwardsen, kontaktperson för kvinnors företagande på Kommunal- och moderniseringsdepartementet, telefonsamtal 2014-02-26. Det gäller dock inte insatsen NyVekst (insats 2), som lagts ned eftersom en utvärdering och synpunkter från Innovasjon Norge pekade på att insatsen inte hade den förväntade effekten och att den var svår att genomföra. Spilling m.fl. (2011) skriver: ”Her foreligger det en evaluering av Nyvekst (tiltak 2) som konkluderer med at denne tjenesten ikke har hatt den forventede effekten med hensyn til å stimulere utvikling av nye vekstforetak i distriktene (Spilling m.fl. 2010), og dermed har tiltaket heller ingen betydning for å få flere kvinner inn som ledere av vekstbedrifter” (s. 23).

95 Meld. St 13, mars 2013, *Ta hele Noreg i bruk*: ”Kvinneretta arbeid blir vidareført, som ein integrert del av alle satsingane”.

96 Kommunal- og regionaldepartementet, 2013, *Statsbudsjettet 2014 – Oppdragsbrev Innovasjon Norge*, s. 2.

97 Kommunal- og regionaldepartementet, 2013, *Statsbudsjettet 2014 – Oppdragsbrev til Siva SF*, s. 2.

”2013 er siste året med en øremerket bevilgning til kvinnoavsjon. Etter departementets syn bør tiltak rettet mot kvinner inngå i ordinær programvirksomhet. Det er derfor ikke satt av egne midler til kvinnoavsjon i 2014. SIVA kan likevel prioritere dette feltet i 2014 dersom SIVA mener at dette gir de beste resultatene”⁹⁸

Regleringsbrevet till Norges Forskningsråd inneholder ingen skrivning om kvinnors foretagande (eller kvinner generellt).⁹⁹ Insatsen om forsterkt kvinnoavsjon i Innovasjon Norge (5) har forandrats, fra en sarskild satsning pa kvinner, till att fa in fler kvinner i de generella systemen for att na bredare enligt Helene Edwardsen.¹⁰⁰ Dette bekräftas av Anne Marie Kittelsen specialrådgivare pa Innovasjon Norge som pekar pa att de sedan 2009 har arbeitat med att integrera ett kvinnoavsjonsperspektiv i alla sina insatser genom sin Strategi og handlingsplan for kvinner som prioritert målgruppe.¹⁰¹ Målen och motiven for integreringen var att kunna mobilisera bredare och na fler kvinner an sarskilda avgransade satsninger skulle kunna göra. Målet i strategin var:

”Det overordnede målet i denne strategien er å bidra til økt verdiskaping gjennom å styrke kvinners deltakelse og posisjon i næringslivet som gründere, i ledelse og i styrer”¹⁰²

Innovasjon Norge gick således från att ha haft en liten öronmärkt pott for kvinner till att arbeta aktivt for att öka andelen kvinner inom alla åtgärder. Sammanlagt har andelen kvinner ökat från 19 procent, 2005, till 34 procent, 2012. Det innebär att 2,2 miljarder NOK har gått till kvinnoriktade projekt och foretag under 2013 och att: ”Kvinneperspektivet integreres nå i alt vi gjør – i sektorer, i programmer og tjenester”¹⁰³.

Ledningen pa Innovasjon Norge har önskat och stöttat en integrerad satsning och strategin från 2009 antogs av ledningen. Departementen har också stöttat en integrerad satsning pa kvinner eftersom den ansågs kunna mobilisera bredare och na fler kvinner an sarskilda, avgransade satsninger skulle kunna göra. Integreringen har skett genom att arbeta tillsammans med dem som utformar Innovasjon Norges olika tjenester, vilket: ”har fungert svært bra og kvinneandelen har gått markant opp i alle disse tjenestene de siste årene”¹⁰⁴ Innovasjon Norge har däremot inte utbildat sina egna handläggare (eller motsvarande), utan: ”Vi bruker gode folk som har erfaring fra næringslivet og som kan videreføre sine erfaringer til andre som trenger det. Disse personene er både kvinner og menn og dette fungerer veldig bra”¹⁰⁵.

98 Kommunal- og regionaldepartementet, 2013, *Statsbudsjettet 2014 – Oppdragsbrev til Siva SF*, s. 3.

99 Kommunal- og regionaldepartementet, 2013, *Tildelingsbrev til Norges Forskningsråd*.

100 Helene Edwardsen.

101 Powerpoint presentation, 2013-10-29 av Anne Marie Kittelsen, spesialrådgivare, Innovasjon Norge, kommuniserad via e-post.

102 Powerpoint presentation, 2013-10-29.

103 Powerpoint presentation, 2013-10-29.

104 Anne Marie Kittelsen, spesialrådgivare, Innovasjon Norge, E-postkommunikation, 14-15-06.

105 Anne Marie Kittelsen.

Det förekommer dock en tjänst som riktas enbart till kvinnor: det så kallade *Ledermentorprogrammet* där samtliga adepter är kvinnor, medan mentorerna består av kvinnor och män. Innovasjon Norge har också ett särskilt projekt i form av tävlingen *Årets gründerkvinne*, där vinnaren får 1 miljon NOK. Den har funnits sedan 2009 och beskrivs på följande sätt: ”Her er målet å hedre en kvinnelig vekstgründer med internasjonalt potensial + at vedkommende skal være en god rollemodell for å motivere flere kvinner til å starte og videreutvikle vekstbedrifter”.¹⁰⁶

Kvinnosatsningen i Siva (7) har också förändrats från en särskild insats till att arbeta för att få fler kvinnor i de generella stöden. Helene Edwardsen menar att man har undersökt de generella stödsystemens fördelning av sökta och beviljade stöd, på kvinnor och män, och myndigheterna, såsom Innovasjon Norge och Siva, har satt upp kvantitativa mål och jobbat systematiskt. Hon menar att aktörerna i systemet anser att det är ett bra sätt att arbeta på och att andelen kvinnor har ökat.¹⁰⁷

När det gäller Siva har de arbetat med ett så kallat Kvinnovasjonsprogram från 2006 till och med 2013. Kvinnovasjonsmiljøer fanns i 17 regioner i Norge. Satsningen beskrivs på följande sätt: ”Kvinnovasjon er SIVA sin satsing på kvinnelige gründere, som gir deg nettverk, kompetanse og inspirasjon til å lykkes”. Ett argument som anges för Kvinnovasjon är att Norge behöver fler kvinnor som startar eget företag: ”Da Kvinnovasjon startet opp i 2006 ble kun 32 prosent av nye bedrifter i landet startet av kvinner. I 2013 skal andelen være økt til 40 prosent. For å klare det trenger vi kvinner som tør satse”.¹⁰⁸ Vidare skriver Siva:

*”Kvinner starter sjeldnere bedrift og starter også andre typer bedrifter enn menn. Ofte dreier det seg om enkelpersonforetak med lav risiko, små vekstambisjoner, rettet mot et lokalt marked. Dessuten har kvinner en langt høyere terskel for å starte egne bedrifter sammenlignet med menn”.*¹⁰⁹

Genom att bygga nätverk, mentorskap, kompetensutveckling och arbeta med profilering önskar de så kallade ”affärsträdgårdarna” (næringshagene) att ge potentiella företagare inspiration, motivation och kompetens, samt: ”guts til å gå ut i verden og være tøffe, nyskapende gründerkvinner og bedriftsledere”, enligt hemsidan. Siva har för Kvinnovasjon använt existerande innovationsmiljøer (så kallade næringshager och inkubatorer) där kvinnor fått en särskild uppföljning.

106 Powerpoint presentation, 2013-10-29.

107 Helene Edwardsen.

108 kvinnovasjon.no, 14-05-06. Ordet Kvinnovasjon oppstod i forbindelse med oppstartkonferansen Kvinnovasjon 06 som fant sted i Buskerud i november 2006. Tre næringshager i BTV-regionen stod bak arrangementet, og utviklet i den sammenheng et eget design. Både navnet og designet har nå blitt en nasjonal merkevare som blir brukt av blant annet andre næringshager og Selskapet for Industrivekst (SIVA)

109 kvinnovasjon.no, 14-05-06.

Kvinnovasjonsprogrammet følgeforskades under 2009–2011 för att peka på framgångsfaktorer och ge inspel till eventuella förändringar för att öka måluppfyllelsen. Följeforskarna pekar på övergripande resultat i form av att Kvinnovasjonsprogrammet förefaller ha skapat goda förutsättningar för kvinnliga företagare i en tidig etableringsfas och att det har bidragit till olika utvecklingsprocesser, genom aktiviteter och nätverk som inte skulle existera utan programmet. Följeforskarna menar också att: ”Kvinnovasjonsprogrammet har bidratt til, gjennom opptak i næringshage eller inkubator, å øke kvinneandelen i den øvrige programaktiviteten til SIVA”.¹¹⁰ Dessutom uppfattas programmet ha varit lyckosamt genom att komplettera det existerande stöd/främjandesystemet. När det gäller andelen kvinnor i Sivas samlade program är de kvantitativa målen uppnådda enligt följeforskarna.¹¹¹

De uppmaningar som följeforskarna föreslår är bland andra att definiera tydligare mål för programmet; att tillväxtmål bör tydliggöras genom att inte bara omfatta en ökning av antalet anställda utan också ökad omsättning; stimulans av samarbete mellan regionerna samt:

*”erfaringsutveksling og etablering av en faglig plattform basert på oppdatert forskning kjønn og entreprenørskap, herunder fokus på strukturer som hindrer kvinnelig entreprenørskap, for eksempel dårligere tilgang til finansielle nettverk og kapital”.*¹¹²

Siva uppmanas också satsa mer på måluppfyllelse än strategier, genom lokalt skräddarsydda aktiviteter utifrån effektmål; samt förbättra rapporteringskriterierna. För att inte överlappa onödigt mycket bör de regionala projekten använda kommunerna som första aktörer och Innovasjon Norges tjenester. Det finns ingen slututvärdering av Kvinnovasjonsprogrammet.¹¹³

Sivas årsberättelse visar att under 2012 var andelen nya företag med en kvinna i ledande ställning (grundare, daglig ledare och/eller styrelseordförande) i affärsträdgårdarna (næringshagene) 31 procent (måltalet var 36 procent); i FoU-inkubatorer 22 procent (måltalet var 32 procent) och i industriinkubatorer 40 procent (måltalet var 12 procent). I årsberättelsen skriver Siva vidare bland annat att utvärderingar har visat att de så kallade affärsträdgårdarna utvecklar goda miljöer för att skapa företag och att de är särskilt attraktiva för unga kvinnor.¹¹⁴

Under 2013 var andelen nya företag med en kvinna i ledande ställning i næringshagarna 36,5 procent och sammantaget i inkubatorerna 25 procent, vilket dock döljer en variation mellan olika inkubatorer (jfr siffrorna för 2012).¹¹⁵ På Siva arbetar man för närvarande med att vidareutveckla Kvinnovasjon för att ta med sig och arbeta vidare med det

110 DevoTeamDaVinci, odat., *Følgevaluering av Kvinnovasjonsprogrammet i perioden 2009–2011*, s. 5.

111 DevoTeamDaVinci, odat.

112 DevoTeamDaVinci, odat., s. 7

113 Brit Kufaas, projektledare på Siva, E-postkommunikation, 14-05-06.

114 Siva, 2013, SIVA beretter 2013, s. 34.

115 Brit Kufaas, Siva, E-postkommunikation, 14-05-13.

som fungerat bra, vilket till exempel har varit: mobilisering av grundare, nätverk (professionella och informella) samt mentor/coaching – vilket gett kvinnor kunskapsmässig och personlig utveckling. Man hoppas också få till en plan för en extra insats för kvinnor under hösten 2014.¹¹⁶

När det gäller insatsen (11) för att få fler män att ta ut mer än den så kallade faderskvoten kan Barn-, jämställdhets- och inkluderingsdepartementet inte dra några slutsatser om betydelsen av denna insats.¹¹⁷ Faderskvoten har varierat över tid från 6 veckor, år 2006 till 14 veckor från 1 juli, 2013 och den reducerades till 10 veckor 1 juli, 2014. Det är för tidigt att säga om den har påverkat pappornas uttag av föräldrapenningen, eftersom den har varierat över tid och föräldrapenningen kan tas ut tills barnet är tre år (och det har inte gått tre år sedan den senaste utökningen av kvoten). Departementet har tillsammans med Arbeids- og velferdsetaten (NAV)¹¹⁸ förstärkt informationen till föräldrar om hur de kan fördela föräldraledigheten mellan sig. Papporna får ett eget brev från NAV, sedan 2010. Departementet har också anordnat tre konferenser om familjevänligt arbetsliv. Under 2013 togs 21,7 procent av föräldrapenningdagarna ut av män, jämfört med 11,6 procent 2009.¹¹⁹

När det gäller ett nytt forskningsprogram (insats 12) skapades det i form av det så kallade *Mer entreprenørskap* (MER-programmet). Det har finansierats av Närings- og handelsdepartementet (senare Närings- og fiskeridepartementet) och de har administrerats av Norges Forskningsråd. Målet med programmet har varit att öka kunskapsnivån generellt om entreprenørskap och speciellt om kvinnor som entreprenörer. Inom programmet sammanställdes en översiktlig state-of-the-art-analys 2011 och tre forskningsprojekt har finansierats inom programmet.¹²⁰

MER-programmet har, under 2014, fått ett tilläggsanslag från Närings- og fiskeridepartementet, vilket utlysts som extra medel till de tre forskningsprojekt som var igång inom programmet. Norges Forskningsråd har inte fått några signaler om att det kommer ytterligare medel till programmet, utan räknar med att det avslutas under 2015. Ingen utvärdering av programmet har skett och Norges Forskningsråd har inte några planer på fortsatt forskning om kvinnors företagande.¹²¹

116 Brit Kufaa, Siva, E-postkommunikation 14-05-06.

117 Hege B.E. Nordstrand, seniorrådgivare, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Brev 14-05-14.

118 Arbeids- og velferdsetaten, som lyder under Arbeids- og sosialdepartementet: "skal bidra til å skape et inkluderende samfunn, et inkluderende arbeidsliv og et velfungerende arbeidsmarked. Etaten skal ivareta vanskeligstilte gruppers behov og bekjempe fattigdom, bl.a. ved å stimulere til arbeid og deltakelse. Etaten har også ansvar for å sikre inntekt ved arbeidsløshet, svangerskap og fødsel, aleneomsorg for barn, sykdom og skade, uførhet, alderdom og dødsfall (www.regjeringen.no/nb/dep/asd/dep/etatstyring/arbeids_og_velferdsetaten.html?id=1511, 14-05-14).

119 Hege B.E. Nordstrand.

120 www.forskningsradet.no/no/Utlysning/MER/1240290379474, 14-05-02. Två av projekten är: "Entrepreneurship and Gender in Norway" (Frisch-senteret/BI) och "Entrepreneurship in Norway: Dynamics, barriers and outcomes" (SSB).

121 Elisabeth Gulbrandsen, Norges Forskningsråd, E-postkommunikation, 14-04-30.

Genusanalys av norsk policy

Den norska handlingsplanen präglas av ett genusperspektiv även om de ekonomisk tillväxt och kvinnofokuserade perspektiven också figurerar. Kvinnors företagande och målet om att 40 procent av entreprenörerna i Norge ska vara kvinnor relateras till en genuspräglad arbetsmarknad samt till omsorg om barn, genom sin unika insats om att få män att ta ut mer föräldraledighet för att öka andelen kvinnor som är företagare.

När det gäller vilka insatser i handlingsplanens som genomförts i praktiken av har samtliga insatser, utom insats 2, genomförts och de fortsätter att genomföras. Inriktningen i handlingsplanen har också förändrats från särskilda kvinnoinriktade insatser till att prioritera kvinnor i de reguljära stöd- och främjandesystemen. Utifrån det genusanalytiska ramverket kan det tolkas som att det snarast förstärker den norska handlingsplanens genusperspektiv.

En fördjupad analys av några insatser som genomförts inom ramen för handlingsplanen visar att när det gäller Innovasjon Norges insatser har man sedan 2009 arbetat för att integrera det som betecknas som ett kvinnoperspektiv i alla sina insatser. Detta för att bidra till ökat värdeskapande genom kvinnors ökade deltagande i näringslivet, som företagare, chefer och i styrelser. Det kan tolkas som att arbetet skett både utifrån ett ekonomiskt tillväxtperspektiv och ett genusperspektiv. Integrationen av kvinnoperspektivet har inneburit att andelen kvinnor som tagit del av Innovasjon Norges tjänster har ökat till 34 procent (2012). Samtidigt förekommer inga diskussioner av hur genus präglar samhället och företagande. Utbildning i kunskaper om genus hos exempelvis handläggare på Innovasjon Norge förekommer inte heller.

Insatsen som Siva har arbetat med har inneburit en satsning på ett så kallat Kvinnoinnovasjonsprogram. Kvinnor skulle genom nätverk, kompetensutveckling och inspiration våga starta fler företag. Kvinnor framställdes således som rädda. Det kan tolkas som ett kvinnoperspektiv med ett individualistiskt fokus och en positionering av kvinnor som bristfälliga och annorlunda som företagare, jämfört med män. Andelen kvinnor som tagit del av Sivas olika åtgärder låg 2012 under det kvantitativa målet. Målet att 40 procent av de näringslivsriktade stöden ska nå kvinnor, i 2014-års regleringsbrev till Siva, kan tolkas som ett mer tydligt genusperspektiv i Sivas arbete, även om en diskussion om genuspräglingen av samhället och företagande saknas.

Insatsen som syftade till att öka faderskvoten vid uttag av föräldraledigheten är tydligt formulerad i ett genusperspektiv, men Barn- och jämställdhetsdepartementet menar sig inte kunna dra några slutsatser om dess betydelse. Samtidigt indikeras att en ökad faderskvot inneburit att pappor i högre utsträckning har tagit ut föräldrapenning. Den sänkning av faderskvoten som kommer att ske 2014 kanske därför kan tolkas som ogynnsam ur ett genusperspektiv, även om det inte går att

säga så mycket om den direkta relationen till kvinnors entreprenörskap. Insatsen om 100 procents ersättning till företagare vid föräldraledighet har genomförts och kan också tolkas uttrycka ett genusperspektiv, som sätter företagande i relation till ett genuspräglat ansvar för barn och hushåll.

I och med att handlingsplanen på sätt och vis inte finns längre som nationellt policydokument med sitt mål om 40 procent kvinnor bland entreprenörerna kan genusperspektivet sägas ha förstärkts. Det beror på att detta på kort sikt möjligen orealistiska mål ersätts av målet att kvinnor ska nås av 40 procent av Innovasjon Norges och Sivas stöd och åtgärder. Denna förändring kan också tolkas som en förstärkning av genusperspektivet, genom ett ökat fokus på problem med snedfördelning i den företagsstödande strukturen, istället för ett fokus på att räkna kvinnor och män bland företagarna (i ett mer individualistiskt perspektiv). På samma gång saknar Norges Forskningsråd mål för kvinnor eller en mer jämställd fördelning av medel, i regleringsbrevet, och forskningsprogrammet fortsätter inte efter 2014.

Från affärsrådgivning i norr till nationellt främjandeprogram

I Sverige har det funnits policy för att främja kvinnors företagande sedan början på 1990-talet. Till en början i form av affärsrådgivare för kvinnor och mellan 1996–2000 genom affärsrådgivare i de så kallade målområdena.¹²² År 2001 startade Nutek, på uppdrag av regeringen, ett treårigt program för att främja kvinnors företagande och 2007 lanserades ett nytt nationellt program för att främja kvinnors företagande som skulle pågå till och med 2009. Det förlängdes sedan med ett år.¹²³ Regeringsuppdraget specificerade fyra delprogram: Information, rådgivning och affärsutveckling, insatser inom nationella program, finansiering samt attityder och förebilder. Programmet skulle bidra till att nyföretagandet bland kvinnor ökar och till att fler av de företag som drivs av kvinnor växer.¹²⁴

Programmet 2007–2009 hade som övergripande mål att bidra till att fler företag som drivs av kvinnor utvecklas och växer, nyföretagandet bland kvinnor skulle öka (till 40 procent vid programmets avslut) och fler kvinnor skulle kunna tänka sig att starta eller köpa ett företag.¹²⁵ Dessutom skulle fler kvinnor välja att driva företaget på heltid eller välja att anställa. Kvinnors företagande skulle också synliggöras och förebilder skulle lyftas fram. Dessutom skulle kunskapen och kompetensen om kvinnors företagande hos allmänhet, offentliga aktörer och i samhället i övrigt öka. Insatser riktade till kvinnor skulle integreras i det ordinarie företagsfrämjande systemet, till exempel när det gäller rådgivning, finansiering och myndigheters verksamheter.

Programmets målgrupper var enligt Tillväxtverket: Kvinnor som driver företag och som vill att deras företag ska utvecklas, som vill starta eller ta över företag. Aktörer som arbetar med att främja nyföretagande, företagsutveckling samt utveckling av regioner, liksom allmänhet, politiker, media och andra grupperingar var också målgrupper.¹²⁶

122 Nutek, 2001, *Att främja näringslivsutveckling – En framtidsinriktad utvärdering av affärsrådgivning för kvinnor*, Nutek R 2001:3.

123 Tillväxtverkets roll i programmet var att: Ha en samordnande funktion som omfattar ansvar för övergripande kommunikation, informationsspridning, erfarenhetsutbyte samt målutformning och resultatuppföljning av insatserna inom programmet samt att vara genomförare, ofta i samarbete med andra aktörer. (www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/programfortillvaxt/framjakvinnorsforetagande.4.21099e4211fdb8c87b800016837.html, 10-04-12). Se också www.ambassadorer.se/wiki/on-webbplatsen, 10-04-09.

124 Regeringsbeslut I 12, 2007-05-10, N2007/4596/ENT (delvis) N2006/9663/ENT N2007/2432/ENT.

125 Inför förlängningen 2010 togs målet om 40 procent bort.

126 www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/programfortillvaxt/framjakvinnorsforetagande.4.21099e4211fdb8c87b800016837.html, 10-04-12.

Programmet fokuserade enligt Tillväxtverket på att: ”göra nytta, göra synligt och göra möjligt” genom information, affärsrådgivning och affärsutveckling, åtgärder via Almi såsom mentorskapsprogram, ökad tillgång till innovationsfinansiering samt insatser för ägarskifte, entreprenörskap inom högskolan och utveckling av finansieringsmöjligheter, som till exempel arbete med affärsänglar samt arbete med attityder och förebilder, där ambassadörer för kvinnors företagande var en del. Tillväxtverket skulle också ta fram och sprida fakta och statistik.

Resultat av främjandeprogrammet 2007–2010 enligt Tillväxtverket och slututvärderingen

En utvärdering av främjandeprogrammet använde kriterierna: relevans, effektivitet, måluppfyllelse samt nytta och hållbarhet.¹²⁷ Utvärderingen pekar bland annat på att en mängd aktiviteter av olika karaktär genomförts inom ramen för programmet. Måluppfyllelsen anses hög enligt utvärderingen, som pekar på att satsningen har bidragit till att fler kvinnor kan tänka sig att starta företag och att företag som drivs av kvinnor utvecklas och växer. Utvärderaren bedömer också att satsningen har bidragit till ökad kunskap och kompetens om kvinnors företagande. Nyttan bedöms också ha varit stor hos samtliga inblandade aktörer. Den är också större än vad som kan mätas, eftersom nya perspektiv och bidrag till det lokala näringslivet ännu inte fått fullt genomslag. Hållbarheten är i viss mån sårbar, eftersom personberoendet är stort på flera nivåer inom programmet enligt utvärderingen.

När det gäller programmets relevans bedöms mål och syften ha varit relevanta. Satsningen har haft svårt att få utrymme inom den regionala näringslivspolitikerna, dels eftersom den uppfattats som en jämställdhetspolitisk satsning och dels eftersom det rått viss oklarhet kring satsningens mål och vart resultatet av satsningen i första hand skulle synas. Effektiviteten bedöms som god. Några av de rekommendationer utvärderaren gav i slututvärderingen var att: skapa en balans mellan jämställdhetsambitionen och tillväxtambitionen genom att trycka mer på tillväxt, öka flexibiliteten i finansieringen på regional nivå och knyta samman programmets olika delar tydligare på regional nivå.

Enligt Tillväxtverkets egen redogörelse för resultaten av programmet 2007–2010 består de bland annat i att drygt 27 000 kvinnor varit involverade i cirka 700 affärs- och innovationsutvecklingsprojekt. Dessutom har omkring 650 kvinnor under 2010 deltagit i olika affärsutvecklingsinsatser riktade till företag inom de gröna näringarna. Exempel på andra resultat är att Almis innovationsfinansiering under 2007–2010 förstärks med 28 miljoner kronor ur programmet för att öka tillgängligheten till innovationsfinansiering till kvinnor. Tillväxtverket pekar också på att under 2009 har 450 rådgivare på Almi genomgått en genusutbildning. Coompanion har också arbetat med jämställdhets- och genusfrågor i sin rådgivarverksamhet. Under 2010 har nära 160 personer genomgått rådgivarutbildning. När det gäller

¹²⁷ Ramböll, 2011, *Slututvärdering kvinnors företagande*.

att utveckla entreprenörskapet hos kvinnor som studerar vid universitet och högskola har 31 300 kvinnor deltagit i aktiviteter. När det gäller ambassadörerna för kvinnors företagande träffade de under 2007–2010 träffade totalt drygt 82 000 personer.¹²⁸

Vidare har Tillväxtverket analyserat statliga kapitalförsörjningsinsatser och kartlagt hur kvinnor respektive män får del av dessa insatser. Tillväxtverket konstaterar att statlig företagsfinansiering i större utsträckning går till män än till kvinnor. De menar att resultaten visar att många stöd i praktiken ofta riktas till manligt dominerade branscher och verksamhetsområden.¹²⁹

Nytt program 2011–2014

Under 2011–2014 genomförs ett nytt främjandeprogram. Programmet har i mångt och mycket inneburit en fortsättning på tidigare program och finansiellt omfattar det 65 miljoner SEK per år.¹³⁰ Programmet ska enligt regeringsbeslutet bidra till att nyföretagandet bland kvinnor ökar och att fler företag som drivs av kvinnor växer. Dessutom ska fler kvinnor kunna tänka sig att bli företagare, driva företag på heltid och anställa personer. Kunskaperna hos allmänhet, i näringslivet och offentliga aktörer ska också öka tack vare programmet. Insatserna i programmet ska genom särskild ansträngning nå kvinnor verksamma som företagare inom: gröna näringar (där den prioriterade målgruppen är skogsägande kvinnor), tjänste- och servicesektorn, kreativa och kulturella sektorn, vård och omsorg samt utbildning. Ökad användning av affärsinriktade IT- och webblösningar i företag som drivs i gles- och landsbygd ska också prioriteras. Enligt regeringsbeslutet ska kvinnor med utländsk bakgrund också uppmärksammas i strävan att nå målgrupperna. I regeringsbeslutet lyfts särskilt ambassadörer för kvinnors företagande fram, liksom affärs- och innovationsutvecklingsinsatser och insatser på högskolor och universitet.¹³¹ I programmet för 2011–2014 ingår också uppdraget att ta fram en strategi för hur kvinnor och män kan ta del av det företagsfrämjande systemet på lika villkor, vilket beskrivs närmare nedan.¹³²

Målet i programmet är också att kunskaper om kvinnors företagande sprids i det ordinarie företagsfrämjande systemet, till exempel när det gäller rådgivning, finansiering och myndigheters verksamheter. I regeringsbeslutet formuleras det på följande sätt:

128 www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/meromprogrammet/resultat20072010.4.74f57d0f1283a4f88ff80007499.html, 14-04-29.

129 Tillväxtverket, 2007, *Utfall och styrning av statliga insatser för kapitalförsörjning ur ett könsperspektiv*, R 2007: 34.

130 www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/meromprogrammet.4.74f57d0f1283a4f88ff80007466.html, 06-05-12.

131 Regeringsbeslut, 2011-03-03, N2011/1250/ENT. Bilaga 1.

132 Tillväxtverket genomför insatserna som rör kvinnors företagande i de gröna näringarna, entreprenörskap på högskolor och universitet och ambassadörerna. Insatserna för affärs- och innovationsutveckling beslutas av de regionalt tillväxtansvariga aktörerna (regionförbund, regionala samverkansorgan eller länsstyrelsen), inom ramen för Tillväxtverkets beslut till respektive region, vilket är en skillnad jämfört med det tidigare programmet enligt Regeringsbeslut, 2011-03-03, N2011/1250/ENT. Bilaga 1. Sammanlagt fördelas årligen 45 miljoner SEK av de 65 miljoner SEK till regionerna för affärs- och innovationsutvecklingsinsatser.

”Tillväxtverket ska på olika sätt verka för att kunskaper om kvinnors företagande och de branscher där många kvinnor är verksamma ska spridas inom det ordinarie rådgivningssystemet. Syftet är att öka kvaliteten i rådgivningen till kvinnor som är eller vill bli företagare”.¹³³

Skälen till varför främjande av kvinnors företagande behövs är enligt Tillväxtverket att företagandet i Sverige är lågt generellt sett. Tillväxtverket beskriver motiven för att främja kvinnors företagande bland annat på följande sätt:

”När fler företag drivs och utvecklas av kvinnor tas fler affärsidéer till vara och nya affärsmodeller utvecklas. Det ökar förnyelsen och dynamiken i näringslivet, och därmed Sveriges möjligheter till ökad konkurrenskraft och hållbar ekonomisk tillväxt. Företagandet kan innebära nya karriärvägar och möjligheter för kvinnor att använda sin kapacitet, kompetens och kreativitet på nya sätt – och samtidigt tjäna pengar”.¹³⁴

Tillväxtverket sammanfattar att programmets genomförande under 2011–2012 bland annat inneburit att de fördelat medel till regionalt tillväxtansvariga aktörer för att genomföra affärs- och innovationsutvecklingsinsatser. Drygt 3 300 kvinnor har deltagit i cirka 225 insatser runt om i Sverige, som bland annat bestått i rådgivning, utbildning, säljträning, att utveckla affärsidéer, mentorskap, coachning. När det gäller insatser riktade mot företag verksamma inom de gröna näringarna har 124 företagare deltagit. När det gäller entreprenörskap vid universitet och högskolor har 18 projekt, vid 12 lärosäten, beslutats om, under 2011.

Ambassadörernas uppdrag har varit att synliggöra kvinnors företagande, väcka intresse för entreprenörskap och sprida kunskap om hur det är starta, driva och utveckla företag genom att berätta sin historia och dela med sig av sina erfarenheter. Det har bland annat inneburit att ambassadörerna pratar om sitt företagande med unga människor, för att de ska reflektera om företagande kan vara ett karriärval för dem i framtiden. Enligt uppdraget genomför de fyra ideella uppdrag under ett år, vilket kan innebära besök på skolor, ideella föreningar eller personliga möten med kvinnor som funderar på att starta företag. Ambassadörerna har enligt Tillväxtverket träffat mer än 127 000 personer sedan 2008 och drygt 1 200 företagare anmälde under hösten 2012 sitt intresse för att bli ambassadör 2013–2014.¹³⁵ Ambassadö-

133 Regeringsbeslut, 2011, Bilaga 1, s. 2.

134 www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/meromprogrammet.4.74f57d0f1283a4f88ff80007466.html, 06-05-12.

135 www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/meromprogrammet/resultat20112012.4.276512151440f2f27b39cc.html, 14-05-12.

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/meromprogrammet/fragorochsvar.4.74f57d0f1283a4f88ff800012051.html, 14-05-13.

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/ambassadorerforkvinnorsforetagande.4.74f57d0f1283a4f88ff80007488.html, 14-05-16.

rernas arbete har också bidragit till att skapa ett nätverk ambassadörerna sinsemellan.¹³⁶

Inom ramen för främjandeprogrammet har Tillväxtverket publicerat en rad studier om kvinnors företagande, i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv, bland annat en serie kallad *Varför*. Konferenser har också arrangerats varje år under programmets gång, dels för programmets intressenter och delaktiga i arbetet med att främja kvinnors företagande och dels för ambassadörerna för kvinnors företagande.¹³⁷

Främjandeprogrammet ska slutredovisas i april 2015. I september 2013 redovisades en halvtidsutvärdering som syftade till att värdera programmets effektivitet och måluppfyllelse. Den drog bland annat slutsatserna att förutsättningarna för måluppfyllelse vid programmets slut är goda och att programmet genomförs på ett effektivt sätt. Dessutom har deltagarna i hög utsträckning varit nöjda med de insatser som de har tagit del av. Ett behov som lyftes fram var att tydliggöra programmets bidrag till tillväxt för att inte riskera att ses som en jämställdhetspolitisk insats, framförallt hos regionala tillväxtansvariga aktörer. Mittutvärderingen drog slutsatsen att programmets förutsättningar för långsiktighet och hållbarhet inte var goda, eftersom den så kallade regionala mottagarkapaciteten inte ansågs fullt utvecklad när det gällde samsyn, samverkan och regionalt ägarskap.¹³⁸

I Sverige pågår andra policyinitiativ som delvis är relaterade till det nationella främjandeprogrammet. En insats som har en lika lång historia som arbetet för att främja kvinnors företagande är Resurscentra för kvinnor, som kom till i början på 1990-talet. Syftet med resurscentra har varierat under årens lopp och för närvarande är det att synliggöra kvinnors villkor och öka inflytandet i det regionala tillväxtarbetet. Arbetet är långsiktigt och inriktat på att ge kvinnor möjlighet att delta i samhällsplaneringen på lika villkor.¹³⁹

En nyare policy är regeringens handlingsplan för en jämställd regional tillväxt 2012–2014. Handlingsplanen syftar till att bidra till en jämställd regional tillväxt och fokuserar på metoder, verktyg, ansvar, roller samt lärande. En åtgärd som genomförs är att alla regionalt tillväxtansvariga aktörer tar fram och genomför regionala handlingsplaner för jämställd regional tillväxt under 2012–2014. Andra åtgärder är att förbättra könsuppdelad statistik, jämställdhetsintegrering av strukturfondsperioden 2012–2020, ta fram goda exempel, tydliggöra roller och ansvar, utbildning, erfarenhetsutbyte samt att förbättra uppföljningen. Dessutom finns en åtgärd om att utarbeta förslag på

136 Gunilla Thorstensson, programansvarig Tillväxtverket, E-postkommunikation 14-09-10.

137 www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/faktaochkunskap.4.74f57d0f1283a4f88ff80007477.html, 14-10-01.

138 Ramböll Management Consulting, 2013, *Programmet Främja kvinnors företagande Mittutvärdering*.

139 Persson, Ing-Marie, odat., *Resurscentrum – ett demokratiskt initiativ*, www.winnnet.se, 14-08-26 och www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/regionalutveckling/jamstalldregionaltillvaxt/resurscentraforkvinnor.4.21099e4211fdba8c87b800017797, 14-09-18.

åtgärder som skapar förutsättningar för en jämställd resursfördelning avseende beviljning av företagsstöd.¹⁴⁰

Tillväxtverket genomför 2013–2014 dessutom initiativet Golden Rules of Leadership som syftar till fler kvinnor på ledande positioner, på alla nivåer och inom olika sektorer och branscher. Initiativet har finansierat åtta projekt som arbetar för att synliggöra och öka kunskapen hos individer, näringsliv och samhälle så att fler ser vikten av kvinnors ledarskap och entreprenörskap.¹⁴¹

Ett annat sammanhang är Tillväxtverkets egna analyser av de företagsstöd som beviljas. En analys visar att i absoluta tal beviljades män mer företagsstöd än kvinnor; drygt 1 431 miljoner kronor (92,5 %) till mäns företag mot cirka 116 miljoner kronor (7,5 %) till kvinnors företag under åren 2009–2011. Det genomsnittliga ansökta och beviljade beloppet är också betydligt lägre bland företag som drivs av kvinnor: 217 000 kronor (ansökt) och 187 000 kronor (beviljat), mot 511 000 kronor (ansökt) och 382 000 kronor (beviljat) bland män.¹⁴² Man skriver också:

*”Då den största delen av skillnader i fördelningen av stöd mellan företag som drivs av kvinnor respektive män förklaras av branschtillhörighet respektive företagsstorlek varierar andelarna kraftigt mellan de olika stödformerna. Kvinnor driver i högre grad än män företag i branscher som har en regional eller lokal marknad. Då dessa branscher av konkurrensskäl i hög grad exkluderas från företagsstöd minskar deras möjligheter att ta del av företagsstöden.”*¹⁴³

Policy 2014 i Sverige

Insatserna inom främjandeprogrammet pågår och i programmet ingår sedan 2011 uppdraget att Tillväxtverket ska ta fram en nationell strategi som bidrar till att kvinnor och män får ta del av det företagsfrämjande systemet på lika villkor, vilken ska lämnas till regeringen under våren 2015. Insatser för att genomföra uppdraget har pågått sedan 2011, men intensifieras under 2014 när själva dokumentet tas fram, vilket sker i samverkan med regionala tillväxtansvariga aktörer och andra företagsfrämjande organisationer samt i tre samrådsgrupper. En rad åtgärdsförslag och mål håller för närvarande på att tas fram och diskuteras och de handlar bland annat om genusmedveten styrning och branshperspektiv.¹⁴⁴ Motiven för strategin presenteras på följande sätt av Tillväxtverket:

140 Regeringen, 2012, Bilaga till beslut 3 vid regeringens sammanträde den 8 mars 2012, N2012/1365/RT, *Handlingsplan för en jämställd regional tillväxt 2012–2014*.

141 www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/goldenrulesofleadership.4.2601af041445394dddcf0.html, 14-08-26.

142 Tillväxtverket, 2013, *Hur kan företagsstöden bli mer jämställda?* Avrapportering enligt Regeringsbeslut N 2012/1368/RT, Rapport 0151.

143 Tillväxtverket, 2013, s. 4.

144 Anna Norlin, Tillväxtverket, telefonsamtal, 14-08-25.

”Forskning och statistik visar att kvinnor och män som söker finansiering, rådgivning eller andra resurser för att starta och utveckla företag har olika villkor. Medel och resurser fördelas i högre grad till mäns företag och till branscher där mest män startar företag. Det saknas också ofta ett genusperspektiv i planer för regional näringslivsutveckling och tillväxt. Utgångspunkten för arbetet med strategin är att ett företagande och ett företagsfrämjande som sker på lika villkor bidrar till ett konkurrenskraftigt näringsliv som i sin tur leder till regional utveckling och tillväxt”¹⁴⁵

Inom ramen för arbetet med strategin har Tillväxtverket genomfört insatser såsom regionala förstudier av hur arbetet med att främja kvinnors företagande kan integreras i det regionala tillväxtarbetet och hur kvinnor och män ska få ta del av det företagsfrämjande systemet på lika villkor. Under 2013–2014 får de regionalt tillväxtansvariga använda som mest 500 000 kronor av sina tilldelade medel för att genomföra de förslag som framkommer i förstudierna, med fokus på att insatser för kvinnors företagande ska bli en del av det ordinarie tillväxtarbetet.¹⁴⁶

Förstudierna har analyserats i rapporten *Vision: hållbar tillväxt*. Analysen finner ett antal utmaningar för det företagsfrämjandesystemet på fyra nivåer. Utmaningar på en *strukturell nivå* handlar om segregation på arbetsmarknaden och normer och värderingar. På *institutionell nivå* pekar författarna på föreställningar om kvinnor och män som företagare, men också i allmänhet. På en *interpersonell nivå* finns utmaningar kring utformning och organisation av främjandesystemet, brister i uppföljning av verksamhet, kunskaper om genus och jämställdhet och bristande regionalt ledarskap. På *individuell nivå* finns utmaningar när det gäller enskilda handläggares genus- och branschkompetens.¹⁴⁷

Regionala konferenser om kvinnors företagande har genomförts liksom utbildningen *Ta tåten!*. Den har riktats till politiker ansvariga för näringslivs- och tillväxtfrågor samt chefer, handläggare och rådgivare i företagsfrämjande organisationer och kommuner över hela landet och baserat sig på ett regionalt ”case” utvalt av regionen. Syftet har varit att öka kunskapen om hur ett företagsfrämjande på lika villkor bidrar till regional tillväxt och utveckling.¹⁴⁸ Dessutom genomförs pilotprojekt i sju län och regioner för att jämställdhetsintegrera delar av företagsfrämjandet, till exempel i hanteringen av företagsstöd och regionala projektmedel.¹⁴⁹

145 www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/strategiforlikavillkor.4.1304101f13fcd69abab258.html, 14-05-16.

146 Tillväxtverket, 2013, *Vision: hållbar tillväxt, Hur kan kvinnors företagande integreras i tillväxtarbetet?* Tillväxtverket, 2013.

148 www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/strategiforlikavillkor/tataten.4.1304101f13fcd69abab264.html, 14-05-16.

149 Dessa genomförs maj 2013-november 2014. www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/strategiforlikavillkor/pilotprojekt.4.1304101f13fcd69abab277.html, 14-08-26.

I programmet planeras för en extern slututvärdering under slutet av 2014, vilken ingår i Tillväxtverkets slutrapport till regeringen som överlämnas i april 2015 tillsammans med den nationella strategin för företagande på lika villkor. Programmet för att främja kvinnors företagande 2011–2014 ska på uppdrag av regeringen effektutvärderas av Tillväxtanalys (Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser). Utvärderingen ska slutredovisas i oktober 2018. Effektutvärderingen kommer i huvudsak inriktas mot att studera huruvida programmet har haft positiv inverkan på sannolikheten för att kvinnor startar företag och positiv inverkan på lönsamhet och inkomst i kvinnors företag.¹⁵⁰

Genusanalys av svensk policy

Främjandeprogrammet 2007–2010 kan tolkas omfatta ett ekonomiskt tillväxtperspektiv, ett kvinnofokuserat perspektiv och ett genusperspektiv. Målet för programmet var bland annat att skapa arbetstillfällen och ekonomisk tillväxt samt nya möjligheter till karriär- och yrkesutveckling för kvinnor. Något som kan tolkas som ett tillväxtperspektiv samtidigt som företagandets kopplingar till den samhällsliga kontexten blir tydlig. Programmet nämner också genussegregation i utbildning och på arbetsmarknaden vilket tydliggör ett genusperspektiv, liksom understrykandet av att kvinnor och män som företagare liknar varandra i hög utsträckning, också gör. Samtidigt tenderar ambassadörssatsningen och affärsutvecklingsprojekten på regional nivå att positionera kvinnor som sämre företagare än män. Insatsen att skapa genusmedvetenhet bland handläggare i det ordinarie främjandesystemet, som uttrycker ett genusperspektiv, var också relativt liten.

En analys i enlighet med det genusanalytiska ramverket av främjandeprogrammet 2011–2014 visar att lejonparten av medlen i detta program har gått till affärs- och innovationsutvecklingsprogram på regional nivå.¹⁵¹ Dessa program och projekt kan omfatta ett genusperspektiv, men det finns också risk att de bygger på ett kvinnofokuserat perspektiv som positionerar kvinnor som sämre och annorlunda företagare, med individfokus och utan att koppla till genusstrukturer. De insatser som Tillväxtverket presenterar inom affärs- och innovationsutvecklingsprogrammen (också inom de gröna näringarna): säljträning, utveckla affärsidéer, mentorskap, coachning kan tolkas som att det kvinnofokuserade perspektivet överväger, genom att kvinnor indirekt bland annat anses bristfälliga när det gäller att sälja produkter och utveckla affärsidéer.

En del i främjandeprogrammet har utgjorts av ambassadörerna för kvinnors företagande, vilka ska väcka intresse för företagande främst hos unga och sprida kunskap om hur det är att starta och driva före-

150 Tillväxtanalys, 2014, *Främja kvinnors företagande – Delrapport 1*, Rapport 2014:05.

151 Sammanlagt ska årligen 45 miljoner SEK av de 65 miljoner SEK fördelas till regionerna för affärs- och innovationsutvecklingsinsatser enligt Regeringsbeslut, 2011-03-03, N2011/1250/ENT. Bilaga 1.

tag. Tolkad i ett genusanalytiskt ramverk framstår ambassadörsprojektet också som formulerat i ett kvinnofokuserat perspektiv, eftersom den kan sägas ge uttryck för att unga kvinnor saknar förebilder, intresse och kunskaper för att bli företagare, när det istället kan vara genuspräglade strukturer på arbetsmarknaden, inom utbildning och när det gäller ansvar för hem och barn, som gör att kvinnor inte blir företagare.

Det förefaller också olyckligt att ambassadörerna ska genomföra sitt uppdrag på ideell basis, när vi bland annat vet att tidsbrist kännetecknar många företagare. Fokus på målgrupperna ungdomar, ideella organisationer, nätverk och enskilda kvinnor förstärker intrycket av ett kvinnofokuserat perspektiv. Ett genusperspektiv kunde ha inneburit att ambassadörerna istället skulle sprida kunskaper om företagande i näringslivet i övrigt (i enlighet med regeringsuppdraget) och bland företagsfrämjande aktörer i det ordinarie främjande systemet, vilka kan ha bristande kunskaper om genuspräglade förutsättningar för kvinnors företagande.

Ett ekonomiskt tillväxtperspektiv, ett kvinnofokuserat perspektiv och ett genusperspektiv förefaller således prägla främjandeprogrammet 2011–2014, på liknande sätt som tidigare program. Samtidigt har uppdraget med att ta fram en nationell strategi för ett företagsfrämjande på lika villkor, inklusive bland annat regionala förstudier, möjligheten för regionerna att använda delar av sina medel till att genomföra åtgärder för att insatser för att främja kvinnors företagande ska ingå i det ordinarie tillväxtarbetet, utbildningen *Ta tåten!* och pilotprojekten tillkommit och de kan tolkas uttrycka ett genusperspektiv. Genusperspektivet uttrycks genom att fokus sätts på ojämställda villkor och snedfördelning av resurser i det företagsfrämjande systemet och genom att behoven av genusmedvetenhet och jämställdhetsintegration i hantering av företagsstöd och regionala projektmedel understryks. Utifrån det genusanalytiska ramverket kan det svenska främjandeprogrammet således tolkas som att utvecklingen av främjandeprogrammet över tid snarast har förstärkt dess genusperspektiv.

Utrednings- och processarbete 2007–2011 följdes av åtgärder

Under åren 2007–2011 genomförde landskapsregeringen på Åland ett utrednings-, process- och projektarbete som handlade om förutsättningar för kvinnors företagande. Arbetet hade som syfte att ta fram ett underlag för vilka åtgärder som borde vidtas för att ge kvinnor lika möjligheter till företagande och för att öka andelen kvinnor som är företagare på Åland.¹⁵² En del i detta arbete var landskapsregeringens uppdrag till Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB) att genomföra undersökningen *Kvinnors entreprenörskap och företagande på Åland – drivkrafter, motiv och hinder*.¹⁵³ I undersökningen tog ÅSUB fram olika förslag på åtgärder som kan underlätta och stimulera företagandet på Åland, genom intervjuer med och enkäter till företagare samt på en workshop med representanter från företag och organisationer aktiva inom företagsrådgivning.¹⁵⁴

Många av förslagen på åtgärder från företagarna rörde administration och byråkrati, såsom beskattning av företagare och den så kallade näringsrätten.¹⁵⁵ Flera företagare lyfte enligt ÅSUB också fram problem i den sociala tryggheten för företagarna när det gäller frågor som sjukpenning, semesterersättning, arbets- och företagspensionslagstiftningen samt kostnader för moderskaps- och föräldraledighet och vård av sjuka barn. Några företagare föreslog att företagsinkubatorverksamheten borde breddas till att omfatta andra företag än teknikföretag. Särskilda ”starta eget-kurser” för kvinnor lyftes också fram.

152 Linnéa Johansson, avdelningschef, Näringsavdelningen vid Ålands landskapsregering, E-postkommunikation, 14-05-26.

153 ÅSUB, 2008, *Kvinnors entreprenörskap och företagande på Åland – drivkrafter, motiv och hinder*. Landskapsregeringen är namnet på den centrala offentliga administrationen på Åland tillika på det exekutiva organ som består av ”statschefen” lantrådet och ministrarna. Inom landskapsregeringen är det näringsavdelningen (uppgifter motsvarande departement, ämbetsverk och statliga distriktsmyndigheter) som har till uppgift att bl.a. främja näringarna på Åland, enligt information sammanställd av Linnéa Johansson, Avdelningschef, Näringsavdelningen vid Ålands landskapsregering, 14-05-26.

154 På workshopen fanns följande organisationer representerade: Ålands handelskammare, Ålands företagareförening, Ålands Juniorhandelskammare, United Minds, Ålandsbanken, Andelsbanken för Åland, Ålands landsbygdscentrum, Ålands teknologocentrum, Ålands landskapsregerings näringsavdelning samt ÅSUB, enligt ÅSUB (2008).

155 Enligt den åländska näringsrättslagen: ”har alla myndiga fysiska personer som inte är försatta i konkurs och som har hembygdsrätt eller utan avbrott har bott i landskapet under minst fem år, rätt att utöva rörelse eller yrke som näring i landskapet. Alla andra, d.v.s. fysiska personer, som inte har hembygdsrätt eller bott på Åland i fem år samt juridiska personer (t.ex. aktiebolag, öppet bolag, kommanditbolag, andelslag) kan ansöka om tillstånd att bedriva näring på Åland. Ålands landskapsregering beviljar vanligtvis tillstånd om man är bosatt på Åland och den tilltänka verksamheten i övrigt uppfyller deras kriterier”, www.startaaget.ax/start.con?iPage=18&m=25, 14-06-04.

Workshopens förslag på insatser rörde bland annat: särskilda mentorer, nätverk eller ”bollblank” för kvinnor. Ett konkret förslag var att Handelskammaren och/eller Företagareföreningen skulle grunda en så kallad Mentorakademi. Ett förslag handlade om att öka den så kallade positiva informationen om företagande och inspirerande förebilder tidigt i skolor. Workshopen framhöll att en viktig fråga när det gäller att skapa lika villkor för kvinnor och män att starta och driva företag handlar om föräldraledigheten.¹⁵⁶

Genomförande av åtgärder på Åland

En beskrivning sammanställd av Näringsavdelningen vid Ålands landskapsregering om vad som har prövats eller genomförts sedan ÅSUB:s rapport publicerades 2008 visar att det åtgärdsförslag som handlade om att utveckla rådgivarrollerna ledde till ökade satsningar på företagsrådgivning hos branschorganisationer och projektet *Företagssteget*, 2008–2011.¹⁵⁷

Inom ramen för projektet Företagssteget fanns en så kallad Företagsjunta.¹⁵⁸ I denna träffades företagande kvinnor och hade samtal och gruppdiskussioner. En del i projektet var ”Företagarkvinnor berättar”, där åländska företagarkvinnor berättade sin historia: hur de blev företagare, vad de var mest stolta över, kommande utmaningar och liknande. En inspirationsbok med titeln *Att välja sin väg* om åländska kvinnor publicerades inom ramen för projektet.¹⁵⁹ Den används numera som läromedel i gymnasiets undervisning om entreprenörskap. Projektet Företagssteget avslutades 2011 med en nordisk så kallad lärkonferens. Inom ramen för Företagsjuntan skapades ett nätverk och gruppcoachning för kvinnor som är företagare har erbjudits. Nätverket och gruppcoachningen har dock inte fortsatt efter Företagsstegets avslut.

I regi av föreningen Ålands Näringsliv skapades också ett nätverk med kvinnor som är företagare och som träffas en gång per månad. Detta nätverk finns kvar 2014. En annan åtgärd som föreslogs av ÅSUB var att erbjuda särskilda mentorer och nätverk för kvinnor som är företagare. Det första åländska mentorprogrammet – kallat Eget företag – startade med en pilotgrupp på sju företag, varav två var kvinnoledda, år 2010. Mentorprogrammet genomförs som ett samarbete mellan Ålands Näringsliv och ÅTC och finns kvar 2014. Ytterligare en åtgärd som föreslogs var att erbjuda särskilda ”lära sig ta betalt”-kurser för kvinnor: föreläsningar och företags-coachningar har arrangerats fortlöpande av Ålands näringsliv. Dessa fortgår 2014, men riktas också till män.

¹⁵⁶ ÅSUB, 2008, s. 80

¹⁵⁷ Sammanställning av Linnéa Johansson.

¹⁵⁸ Företagssteget var ett ERUF-projekt som drevs av Ålands Teknologicentrum (ÅTC) med en projektanställd affärsutvecklare, under 2008-2011. Ålands Teknologicentrum (ÅTC) är en utvecklingsenhet för innovation och tillväxt vid Ålands landskapsregerings näringsavdelning. Vår verksamhet syftar till att främja och utveckla innovationer och affärsidéer med förutsättningar att skapa tillväxt i samhället, www.atc.ax, 14-06-05.

¹⁵⁹ Miroos, Ester, 2009, *Att välja sin väg*.

Åtgärdsförslaget att utveckla informationen om finansieringsmöjligheter riktade till kvinnor som är företagare och utforma formerna av finansiering så att de tilltalar kvinnor har genomförts i liten skala, genom att åländska företagare i skärgårdskommunerna kan få ett direkt startstöd under det första året som företagare. Genom samarbete med den finländska specialfinansieringsinstitutionen Finnvera tillhandahålls också så kallade Finnveralån (vilka tidigare kallades kvinnolån) på Åland.

Ytterligare ett åtgärdsförslag handlade om att utveckla företagsinkubatorverksamheten och bredda målgruppen till att inte bara omfatta tekniska innovationer samt att utveckla startstödjtjänsterna. ÅTC drev en företagsinkubator kallad Växthuset fram till år 2013 och för att fånga upp fler idéer och från alla typer av branscher inleddes även verksamheten Starthuset, där människor i första hand får ett bollplank och vid behov en delad kontorsplats för att på deltid utveckla sin affärsidé, som också avslutats. Istället startar under hösten 2014 Business Lab Åland, i regi av Högskolan på Åland, med inriktning på att snabbt börja sälja och en yngre rekryteringsbas.

Policy 2014 på Åland

Vissa av åtgärdsförslagen som ÅSUB rapporterade och som implementerats och prövats har avslutats, medan vissa åtgärder och aktiviteter försätter under 2014. De aktiviteter som pågår för närvarande är i regi av Ålands Näringsliv nätverk med kvinnor, mentorprogram och direkt kundrådgivning av Ålands Näringsliv och ÅTC, bankerna erbjuder fortsatt affärsutvecklingsstöd, det finns fortsatt direkt startstöd för skärgårdsföretagare att söka. Finnvera erbjuder så kallade kvinnolån, en internetportal finns kvar ("one-door-learning"), företagslotsen kopplad till landsbygdsutveckling finns kvar och arbetet med entreprenörskap i skolan har intensifierats. En del av de åtgärder som föreslogs av ÅSUB i utredningen om kvinnors entreprenörskap och företagande på Åland har således genomförts. Det har dock inte lett till andelen kvinnor som är företagare på Åland ökat påpekar Johansson.¹⁶⁰

Några förslag har inte genomförts. Ett sådant var ÅSUB:s förslag att skapa lika villkor för kvinnor och män att starta och driva företag genom att kostnaderna för föräldraledigheten delas jämnare mellan föräldrarna. Detta arbete med strukturella och organisatoriska förändringar har inte påbörjats.

Det finns också andra strukturella hinder som exempelvis finansiering genom direkta bidrag, där vissa typer av bransch gynnas och lättare får stöd, till exempel byggande av en verkstad eller lokal. Därför efterfrågade ÅSUB en översyn, vilket också genomfördes. Den har landskapsregeringen enligt Johansson tagit fasta på inför beredningen av de nya näringspolitiska programmen 2014–2020 och hon hänvisar

160 Linnea Johansson, s. 1.

till Landskapets budget 2010, där det stod: ”För att garantera att landskapets finansiella stöd är könsneutralt kommer principerna för stöd, lån och garantier till företagare att ses över och konsekvensbedömas ur ett genusperspektiv”.¹⁶¹

Johansson pekar också på att genom Ålands nya program 2014–2020 med finansiering från Europeiska regionala utvecklingsfonden och Europeiska socialfonden kommer en del att avsättas för riskkapital, vilket anses vara en mer ändamålsenlig finansieringsform för tjänsteföretag, som inte gör investeringar i fysiska tillgångar i lika hög grad.

Landskapsregeringen godkände Ålands strukturfondsprogram 2014–2020 med titeln *Entreprenörskap och kompetens*, 13 maj 2014.¹⁶² De viktigaste jämställdhetsrelaterade utmaningarna på Åland i anslutning till sysselsättning och entreprenörskap utgörs av en segregerad arbetsmarknad, löneskillnader och ojämnt ledarskap. I regionalfonden betonas därför ett synliggörande av kvinnors företagande och programfinansiering kan ges till strategiska samverkansinitiativ, där huvudmålet kan vara annat än att främja jämställdheten mellan könen såsom affärsutveckling, internationalisering och expansion: ”Det ställer dock stora krav på förvaltningsmyndighetens och projektaktörernas medvetenhet om skyldigheten att integrera könsperspektivet även i dessa projekt”.¹⁶³

Projekt inom ramen för socialfonden kan vara rena jämställdhetsprojekt. Samtliga projekt kommer att vara tvungna att ta ställning till jämställdhet, då detta kommer att vara ett urvalskriterium. I enlighet med ESF-förordningen (artikel 7) ska jämställdheten främjas genom integrerade och målinriktade specifika åtgärder som särskilt avser att öka kvinnors hållbara deltagande och avancemang i arbetslivet, minska könssegregationen på arbetsmarknaden, bekämpa könsstereotyper i utbildningen samt främja samordnande av kvinnors och mäns arbets- och privatliv.

Genusanalys av åländsk policy

På Åland finns det för närvarande inte något nationellt övergripande program för att främja eller stödja kvinnors företagande och det har inte tidigare funnits något program. Däremot har det funnits några insatser inom ramen för landskapsregeringens arbete och i civilsamhället och privata aktörer, såsom banker. I enlighet med det genusanalytiska ramverket tolkar jag de åländska satsningarna som präglade av ett kvinnofokuserat perspektiv och eventuellt ett ekonomiskt tillväxtperspektiv (även om det är mindre tydligt). En aktivitet på Åland var Företagssteget, som bland annat innefattade den så kallade Företagsjuntan för kvinnor, Företagarkvinnor berättar, gruppcoach-

161 Landskapets budget, 2010.

162 ”I enlighet med allmänna förordningen om ESI-fonderna skall fondernas mål förverkligas inom ramen för jämställdhet. [...] Inför utarbetande av operativa program för programperioden 2014–2020 har landskapsregeringen tillsatt arbetsgrupper som iaktar dessa principer. Tillsättningen av en övervakningskommitté kommer även att iakta principen om jämställdhet.” (Johansson, 2014, s. 6).

163 Linnea Johansson, s. 6.

ning, liksom en konferens och produktionen en bok. Dessa aktiviteter kan tolkas uttrycka ett kvinnofokuserat perspektiv, som placerar kvinnor som i behov av särskilt stöd för att kunna berätta och träffas och i behov av coachning (för att nå sin fulla potential). Kurser i och föreläsningar om att våga ta betalt indikerar ett synsätt på kvinnor som rädda för att ta betalt. Metaforen (förtags-) steg signalerar också att kvinnor behöver ”en knuff i rätt riktning” för att (våga) ta steget. Juntametaforen kan å ena sidan tolkas anspela på en kvinnodominerad syförening och å andra sidan på en form av regeringsstyre efter en kupp, där den första tolkningen omfattar ett kvinnoperspektiv, medan den andra kanske bygger mer på ett genusperspektiv.

Andra aktiviteter som fortfarande arrangeras är föreningen Ålands Näringslivs nätverk för kvinnor, mentorprogram för kvinnor genom ett samarbete mellan Ålands Näringsliv och ÅTC – och de kan tolkas uttrycka ett kvinnofokuserat perspektiv, eftersom kvinnor föreställs sakna (rätt) nätverk och mentorer.

De insatser som finns kvar 2014 tycks samtidigt i hög utsträckning rikta sig till både kvinnor och män, dock utan att integrera ett genusperspektiv och utan att dessa insatser har analyserats ur ett genusperspektiv. Detta kan å ena sidan tolkas som att arbetet på Åland har riktats mot att mer generellt bättre främja och/eller stödja entreprenörskap och företagare, genom ett ursprungligt fokus på kvinnor som företagare. Att åtgärderna riktar sig till både kvinnor och män skulle å andra sidan också kunna tolkas som att fokus på kvinnor och genus har blivit mer begränsat på sistone.

För många av de kvarvarande insatserna förefaller föreningen Ålands Näringsliv vara ha ansvar och inte landskapsregeringen. Det kan tolkas som positivt för långsiktigheten, eftersom arbetet inte blir beroende av politisk vilja. Men det kan också tolkas som om den politiska viljan för att arbeta med policy för kvinnors företagande saknas. Att principerna för stöd, lån och garantier till företagare ska ses över och konsekvensbedömas ur ett genusperspektiv framöver pekar på en möjlig utveckling av ett genusperspektiv. Samtidigt fanns denna formulering redan i landskapets budget år 2010, vilket inte tycks ha påverkat policyåtgärderna i så hög utsträckning sedan dess.

Sammanfattande diskussion: Två steg fram och ett tillbaka?

Genusanalyserna av policy för kvinnors företagande i de nordiska länderna och dess utveckling över tid visar sammanfattningsvis att de skapar genus. Det sker genom att policyformuleringar, åtgärder och insatser skapar och återskapar föreställningar om vem som är en ”verklig” företagare, om hur kvinnor (och män) är som företagare samt om vad som är företagande. Några exempel på föreställningar som förekommer när det gäller begrepp är bland andra att den danska handlingsplanen som sägs vara för kvinnliga företagare: *Handlingsplan for Kvindelige Iværksættere*. Denna titel uttrycker outtalat att kvinnor som är företagare är annorlunda än män som är företagare och företagare ses därmed utifrån en manlig norm. Ett annat exempel är den norska nationella policyn som heter *Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner*. Den titeln uttrycker inte lika tydligt en manlig företagarnorm. I den svenska policyn försöker man undvika ett underordnande av kvinnor som företagare genom att kalla programmen för främjande snarare än stödjande, eftersom man menar att begreppet stöd tydligare uttrycker att kvinnor behöver hjälp och är sämre rustade än män. När det gäller företagare och företagande som fenomen förekommer sammantaget i de olika ländernas policy föreställningar om att kvinnor saknar: lust, självförtroende, tillväxtambitioner, finansiering, nätverk, mentorer, förebilder, ”sparring” – samt kompetens och kunskaper om: affärsutveckling, affärsplaner, styrelser, företagstillväxt, internationalisering och export, entreprenörskap och innovationer.

Dessa föreställningar uttrycker att kvinnors (bristande) egenskaper på ett individuellt plan är hinder för deras företagande. Hindren eller förutsättningarna diskuteras alltså inte utifrån en förståelse för eller diskussion om exempelvis en genussegregerad utbildning och arbetsmarknad. Få policies ger uttryck för att förutsättningar för företagande bland annat påverkas av vilka branscher det bedrivs i eller av hur huvudansvaret (eller att inte ta huvudansvar) för barn och hushåll präglar dem. De har inte formulerats i ett genusperspektiv som problematiserar genuspräglade strukturer som omger företagare och företagande. Få diskussioner förs om att de ordinarie stöden eller åtgärderna inte söks av kvinnor av olika orsaker relaterade till genus såsom: diskriminering, informationsbrist, eller att stöden görs till mäns stöd eller genom hur handläggare bemöter kunder. Dessutom bygger föreställningar om kvinnors bristande individuella egenskaper

och förmågor sällan på egna studier och de får heller inte stöd i relevant forskning.¹⁶⁴

Till exempel påstås i Danmark att det inte finns några problem eller hinder när det gäller kvinnors företagande, men utan att egentligen ha undersökt det. I Danmark drar Ehrvervsstyrelsen också slutsatsen att kvinnor inte missgynnats i de ordinarie stödsystemen utifrån en enstaka studie. Vissa studier har dock genomförts. I Finland har man genom en undersökning, på regional nivå, sett att kvinnor inte är underrepresenterade när det gäller starta-företagsstöd för företagare, tvärtom. Islands Innovationscentrum har tagit fram opublicerade siffror för fördelningen av stöd som inte tycks visa på någon underrepresentation av kvinnor bland dem som söker. Däremot tycks de i lägre utsträckning än män få sökta stöd. Vad det kan bero på saknas det dock diskussioner om. I Norge har man undersökt till vem olika stöd går när det gäller Innovasjon Norge och Siva:s insatser, på en övergripande nivå. Dessutom ingick ett forskningsprogram med fokus på kvinnors företagande i den norska handlingsplanen. Kritik har dock riktats mot forskningsprojektens brist på genusperspektiv och fokus på bristande egenskaper hos kvinnor, utan stöd i relevant forskning. På Åland har man funnit att cirka hälften av ÅTC:s kunder är kvinnor, men ingen publicerad studie bekräftar det. Svensk policy för kvinnors företagande utgör ett undantag i sammanhanget, eftersom den omfattar många egna studier av det ordinarie systemet – som har publicerats. Studier finns både av stödfördelning och främjande i ett genusperspektiv, till exempel i form av analyser på nationell nivå och av de regionala förstudierna.

Målen för insatserna på nationell nivå i de nordiska länderna ger uttryck för att kvinnor är för få som företagare och/eller för få bland nyföretagarna. Argumentet att andelen kvinnor bör öka, för att kvinnor ska bidra mer till den ekonomiska tillväxten uttrycks ofta. Men varifrån dessa kvinnor ska komma är oklart eftersom det saknas en ”reserv” av kvinnor, som inte finns i avlönat arbete. Nordiska kvinnor har generellt sett en hög förvärvsfrekvens.¹⁶⁵ Den låga andelen kvinnor som är företagare sägs därmed underliggande bero på att många kvinnor arbetar i den offentliga sektorn. De bör således lämna den för den privata sektorn. Samtidigt diskuteras inte att andelen män i den offentliga sektorn är alltför låg. Inte heller diskuteras att andelen kvinnor som är företagare skulle öka om andelen företagare som är män skulle minska, genom att de exempelvis istället anställdes i den offentliga sektorn.

Analysen i rapporten visar sammanfattningsvis att utvecklingen i de nordiska länderna, när det gäller policy för kvinnors företagande, präglas av att ta ”två steg fram och ett steg tillbaka”. Norge och Sverige kan enligt analysen av vad som genomförts inom ramen för de senaste nationella programmen (handlingsplanen respektive främjan-

¹⁶⁴ Se exempelvis Ahl, 2006.

¹⁶⁵ Se *Nordic Statistical Yearbook*, 2013, Nord 2013:001, Köpenhamn: Nordic council of ministers.

deprogrammet), samt de pågående satsningarna 2014, tolkas som om de har utvecklat och förstärkt genusperspektivet genom de integrerande ambitionerna. De kan därmed sägas ta ett steg framåt. Island, Åland och Finland skulle kunna sägas ”stå och stampa”, eftersom utvecklingen är osäker och deras främjande av kvinnors företagande präglas av ett kvinnofokuserat perspektiv, i kombination med ett ekonomiskt tillväxtperspektiv. Samtidigt har de pågående mer eller mindre breda diskussioner om jämställdhet i relation till statsbudgeten, regional utveckling och de kommande EU-programmen. När det gäller Danmark präglas utvecklingen snarare av att ha tagit ett steg bakåt.

Det är dock intressant att notera skillnaderna mellan utvecklingen i Norge och Sverige. I Norge har man satt upp kvantitativa mål för fördelningen av medel mellan kvinnor och män i det ordinarie stödssystemet. Man har dock inte genomfört några kvalitativa analyser av hur systemet fungerar, i ett genusperspektiv. Man har heller inte utbildat aktörer i det ordinarie stödssystemet om genus och företagande. Den svenska utvecklingen bygger på analyser (regionala förstudier) och jämställdhetsintegrering av det företagsfrämjande systemet genom utbildning (regionala integrationsinsatser, pilotprojekt, Ta taten!) samt av diskussioner om att höja kvaliteten i rådgivningen. Men inga kvantitativa mått på eller mål för fördelningen av medel är (hittills) uppsatta.

Att kvotera kan därmed sägas vara den norska vägen, där synen tycks vara att hårda styrmedel behövs. Situationen i Sverige tycks vara den motsatta där mer mjuka styrmedel och en gradvis utveckling eftersträvas. De olika arbetssätten uttrycker två olika synsätt på hur man bäst åstadkommer förändring: å ena sidan synsättet att förändring av handlande (i form av till exempel kvotering, styrdokument, lagstiftning) leder till insikt samt kunskaper och å andra sidan att kunskap och reflektion leder till förändrat handlande. Jämställdhetsarbete bör enligt Callerstig utgå från både hård styrning och mjukare styrmedel för att vara verkningsfullt.¹⁶⁶ Kanske kan en kombination av arbetssätten i Norge och Sverige således anses allra bäst för att arbeta utifrån ett genusperspektiv i stödjandet och främjandet av kvinnor och män som företagare.

När det gäller Island kan slutsatsen dras att de genom sin genusintegrerade statsbudget har skapat förutsättningar för att ta ett steg framåt. Men kvinnors (eller mäns) företagande har ännu inte varit föremål för särskild uppmärksamhet eller satsningar inom ramen för det arbetet. Åland skulle också kunna vara på väg mot mer av ett genusperspektiv i kommande EU-program och genom att principerna för stöd, lån och garantier till företagare ska ses över och konsekvensbedömas ur ett genusperspektiv. Men samtidigt har fokus på

166 Callerstig, Ann-Charlott, 2011, *Gender equality and public services*, i Lindholm, Kristina (red.), *Gender mainstreaming in public sector organisations, policy implementations and practical applications*, s. 145–164, Lund: Studentlitteratur.

kvinnors företagande minskat på sistone, i och med att flera tidigare projekt har avslutats. De insatser som finns kvar bedrivs av en förening, så utvecklingen när det gäller främjande av kvinnors företagande är oviss.

På likande sätt har Finland möjlighet att ta ett steg framåt: å ena sidan har man haft jämställdhetsintegreringsprogrammet Valtava med visst fokus på kvinnors företagande och en regional studie som visar att kvinnor inte missgynnas i det ordinarie systemet (åtminstone inte när det gäller start-bidrag, men kanske i senare faser). Å andra sidan har man inget särskilt främjande eller stöd till kvinnors företagande tydligt planerat i den nya programperioden. Island, Åland och Finland skulle således kunna sägas stå och stampa, eftersom utvecklingen är osäker.

När det gäller Danmark präglas utvecklingen snarare av att ha tagit ett steg bakåt, eftersom man vare sig har någon policy för kvinnors företagande eller har undersökt huruvida någon sådan policy behövs. Det finns dock anledning att fråga sig, utifrån implementeringen av den tidigare danska handlingsplanen, om det enkom är negativt att den inte får en fortsättning, eftersom den positionerade kvinnor som sämre och helt annorlunda företagare i jämförelse med män.

Eftersom man i Danmark inte har undersökt i vilken utsträckning kvinnor och män tar del av det ordinarie företagsfrämjande systemet vet vi heller inte om kvinnor är missgynnade. En tidigare studie sägs enligt Erhvervsstyrelsen visa att kvinnor inte har missgynnats, men eftersom studien inte finns att tillgå är den slutsatsen att betrakta som osäker. Samtidigt hade det naturligtvis varit mer positivt om utvecklingen i Danmark gått mot att använda ett genusperspektiv i det ordinarie främjandesystemet.

Genom att bedriva ett policyarbete för kvinnors företagande är det mer eller mindre oundvikligt att kvinnor, som är företagare särskiljs från män som är företagare. Genusforskare har diskuterat det dilemma som särskiljandet innebär, eftersom det riskerar att skapa eller åter skapa en hierarki mellan män och kvinnor. Riskerna är således stora att en manlig norm i synen på företagare och företagande – att män överordnas kvinnor – sker när man formulerar och implementerar policy för kvinnors företagande. Men samtidigt pekar genusforskare på att ett policyarbete för kvinnor, och framförallt för jämställda genusrelationer och jämställdhet, måste innehålla ett visst mått av särskiljande. Men med ett genusperspektiv, som tydligt uttrycker en medvetenhet om dessa risker och har som ambition att förändra hur genus skapas, undanröjs till viss del dessa risker.

Samtidigt kan det också finnas behov av särskilda stöd till kvinnor som är företagare just för att de tidigare har underordnats i samhället och i ordinarie stödsystem. Att kvinnor tar ett större ansvar för hemarbete och barn, liksom att det finns en genussegregation inom utbildning och på arbetsmarknaden, är några av de genuspräglade

förutsättningar som påverkar om och hur kvinnor och män är och kan vara företagare. De ordinarie stödsystemen har också en genuspräglad karaktär som påverkar hur de har utformats och hur handläggare ser på och bemöter kvinnor och män som företagare. Därför pekar exempelvis Tillmar och Braidford & Stone på det nödvändiga med en dubbel strategi med både särskilda stöd för kvinnors företagande och en integrering av kvinnor i de ordinarie systemen, genom till exempel kunskaper om genus hos handläggare.¹⁶⁷

Systemen är också uppbyggda utifrån en industriell norm, med fokus på vissa mansdominerade branscher. Nyare initiativ med fokus på så kallade kluster och innovationssystem präglas också av en manlig norm med fokus på forskningsområden och näringslivsbranscher där företrädesvis män finns. Utifrån ett genusperspektiv synliggörs och problematiseras dessa manliga normer.

Att policy för kvinnors företagande i de nordiska länderna endast i begränsad omfattning i sig problematiserar eller diskuterar hur genus präglar företagandet är diskutabelt. Likaså finns en omedvetenhet om att policyarbetet i sig kan skapa genus. Denna rapport visar att det är viktigt med en analys och diskussion om vilka perspektiv som finns inom ramen för satsningar på kvinnors företagande. Den visar också att vilket perspektiv som underliggande uttrycks avgör huruvida kvinnor placeras i en underordnad position till män, eller inte. Det är därför viktigt att ta ställning till det i formuleringen och implementeringen av policyinsatser för att främja kvinnors företagande.

167 Tillmar, 2006; Braidford & Stone, 2008.

Referenser

Ahl, Helene, 2011, Politik för kvinnors företagande i Sverige och USA, i Blomberg, Eva, Hedlund, Gun och

Wottle, Martin (red.), *Kvinnors företagande-mål eller medel?*, SNS Förlag, Stockholm, s. 292–322.

Ahl, Helene, 2006, Why Research on Women Entrepreneurs Needs New Directions, *Entrepreneurship, Theory and Practice*, s. 595–621.

Arbets- och näringsministeriet, Finland, 2011, *Strategidokument för närings-, trafik och miljöcentralerna 2012–2015*.

Arbets- och näringsministeriet, Finland, 2010, *MoniNainen ja uudistuvat naisyritykset – Slutrapport av arbetsgruppen för främjande av kvinnors företagande*. [End report from the working group on enhancing women's entrepreneurship], 4/2010.

Berglund, Karin, 2007, *Politik för att främja kvinnors företagande: Beskrivning av åtgärder i Storbritannien, Nederländerna, Danmark och USA*, Diarienummer 2007/0025, ITPS, Stockholm.

Braidford, Paul & Stone, Ian, 2008, *Women's business centres – lessons learned from USA, Sweden and Canada*, paper presented at the Institute for Small Business & Entrepreneurship, 5–7 nov., 2008, Belfast, N. Ireland.

Callerstig, Ann-Charlott, 2011, Gender equality and public services, i Lindholm, Kristina (red.), *Gender mainstreaming in public sector organisations, policy implementations and practical applications*, s. 145–164, Lund: Studentlitteratur.

Departementa, Norge, 2008, *Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner*.

DevoTeamDaVinci, odat., *Følgeevaluering av Kvinnovasjonsprogrammet i perioden 2009–2011*.

DuRietz, Anita & Henreksson, Magnus, 2000, Testing the female underperformance hypothesis, *Small Business Economics*, 14:1, s. 1–10.

english.vinnuamalatofnun.is/about-directorate-of-labour/about-directorate-of-labour/, 14-04-23.

Erhvervs- og Byggestyrelsen, 2008, *Kvinder kan – få succes med egen virksomhed*.

Erhvervs- og Byggestyrelsen, 2009, *Handlingsplan for Kvindelige Iværksættere*.

Erhvervsstyrelsen.dk/mission_vision, 14-03-17 .

Erhvervsstyrelsen.dk/maalrettede_indsatser, 2014-02-20.

Godthaab, Nathalie, projektledare & Kjær, Pernille, tidligere projektledare, 2013, *Slutrapport for projektet: Indsats for kvindelige iværksættere (Kvinder Kan) Juli 2009 – marts 2013*, Væksthus Syddanmark.

Haataja, Marja-Leena, Leinonen, Eija, & Mustakallio, Sinikka, 2011, *Gender mainstreaming in development programmes and projects – Guide for authorities and project actors*, Training and Consulting Project of the Gender Mainstreaming Development Programme Valtava KoulutusAvain Ltd. WoM Ltd. Ministry of Employment and the Economy.

Hirdman, Yvonne, 1988, Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 3, s. 49–63.

Johansson, Linnéa, avdelningschef, Näringsavdelningen vid Ålands landskapsregering, sammanställning 14-05-26.

Kommunal- og regionaldepartementet, Norge, 2013, Prop. 1 S, 2013–2014, *Proposisjon til Stortinget [forslag til stortingsvedtak]*

Kommunal- och regionaldepartementet, 2013, *Statsbudsjettet 2014 – Oppdragsbrev Innovasjon Norge*.

Kommunal- och regionaldepartementet, 2013, *Tildelingsbrev til Norges Forskningsråd*.

Kommunal- och regionaldepartementet, 2013, *Statsbudsjettet 2014 – Oppdragsbrev til Siva SF*.

Kyrö, P. & Hyrsky, K., 2008, Woman entrepreneurship programme breaks government's gender neutrality in Finland. *International Journal of Entrepreneurship and Innovation Management*, Vol. 8, No. 6, s. 607-623.

kvinnovasjon.no, 14-05-06.

Landskapets budget, Åland, 2010.

Mayoux, Linda, 2001, *Jobs, gender and small enterprises: Getting the policy environment right*, SEED WP 15, International Labour Organization, Geneva.

Melding til Stortinget, Meld. St 13, mars 2013, *Ta hele Noreg i bruk*.

Miroos, Ester, 2009, *Att välja sin väg*.

Nilsson, Pernilla, 1997, Business counselling services directed towards female entrepreneurs - some legitimacy dilemmas, *Entrepreneurship & Regional Development*, 9, s. 239–258.

- Nordic Statistical Yearbook*, 2013, Nord 2013:001, Köpenhamn: Nordic council of ministers.
- Nutek, 2001, *Att främja näringslivsutveckling – En framtidsinriktad utvärdering av affärsrådgivning för kvinnor*, Nutek R 2001:3.
- Persson, Ing-Marie, odat., *Resurscentrum – ett demokratiskt initiativ*, www.winnet.se, 14-08-26.
- Pettersson, Katarina, 2012, Support for Women's Entrepreneurship – A Nordic Spectrum, *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, Vol. 4, Issue 1, s. 4–19.
- Pettersson, Katarina, 2004, Masculine Entrepreneurship – The Gnosjö Discourse in a Feminist Perspective, s. 177–193, in Hjorth, Daniel & Steyaert, Chris, *Narrative and Discursive Approaches in Entrepreneurship*, Edward Elgar, Cheltenham.
- Ramböll Management Consulting, 2013, Programmet *Främja kvinnors företagande* Mittutvärdering.
- Ramböll, 2011, Slututvärdering kvinnors företagande.
- Rees, Teresa, 2005, Reflections on the uneven development of gender mainstreaming in Europe, *International Feminist Journal of Politics*, 7:4, s. 555–574.
- Regeringen, Sverige, 2012, Bilaga till beslut 3 vid regeringens sammanträde den 8 mars 2012, N2012/1365/RT, *Handlingsplan för en jämställd regional tillväxt 2012–2014*.
- Regeringsbeslut I 12, Sverige, 2007-05-10, N2007/4596/ENT (delvis) N2006/9663/ENT N2007/2432/ENT.
- Regeringsbeslut, 2011-03-03, N2011/1250/ENT. Bilaga 1.
- Powerpointpresentation, 2013-10-29, av Anne Marie Kittelsen, specialrådgivare, Innovasjon Norge.
- Siva, 2013, *SIVA beretter 2013*.
- siva.no/om-siva, 2014-03-26.
- Smed Olsen, Lise, 2012, *Brautargengi* in rural Iceland – An established course designed for women, *Supporting Women's Entrepreneurship in Nordic Sparsely Populated Areas*, Nordregio Working Paper 2012:1, s. 34–39.
- Spilling, Olav R, Lauritzen, Tonje, Hagen, Svein Erik & Bjørnåli, Eka-
terina S., 2011, *Evaluering av handlingsplanen for mer entreprenørskap blant kvinner*, Rapport 20/2011, NIFU.
- startvaekst.dk/file/293039/kvinder_Kan_ebog_bestyrelse_web.pdf, 14-03-18, *Bestyrelse & Advisory board – din adgang til vækst og viden* (2012).

Tillmar, Malin, 2006, Gendered small-business assistance: lessons from a Swedish project, *Journal of European Industrial Training*, Vol. 31 No. 2, s. 84–99.

Tillväxtanalys, 2014, *Främja kvinnors företagande – Delrapport 1*, Rapport 2014:05.

Tillväxtverket, 2013, *Hur kan företagsstöden bli mer jämställda?* Avrapportering enligt Regeringsbeslut N 2012/1368/RT, Rapport 0151.

Tillväxtverket, 2013, *Vision: hållbar tillväxt, Hur kan kvinnors företagande integreras i tillväxtarbetet?*

Tillväxtverket, 2007, *Utfall och styrning av statliga insatser för kapitalförsörjning ur ett könsperspektiv*, R 2007: 34.

Wahl, Anna, Holgersson, Charlotte, Höök, Pia & Linghag, Sophie, 2011, *Det ordnar sig – Teorier om organisation och kön*, Lund: Studentlitteratur.

www.ambassadorer.se/wiki/on-webbplatsen, 10-04-09.

www.atc.ax, 14-06-05.

www.atvinnumalkvenna.is

www.atvinnumalkvenna.is/english/, 14-04-25.

www.ely-keskus.fi/sv/web/ely/ely-keskukset#.Uyk56dHNvIU, 2014-03-19.

www.evm.dk/om-ministeriet/organisation, 14-03-17.

www.forskningsradet.no/no/Utlysning/MER/1240290379474, 14-05-02.

www.innovasjon Norge.no/no/Om-Oss/omoss/#.UzKvuMkV_cs, 2014-03-26.

www.joconsulting.eu/en/successful-cases-of-eu-projects/257-ffemale-en, 14-04-25.

www.naisyrittajyyskeskus.fi/index.php?k=11606, 14-03-06.

www.nmi.is/support/courses/, 14-04-25.

www.regjeringen.no/nb/dep/asd/dep/etatstyring/arbeids_og_velferdsetaten.html?id=1511, 14-05-14.

www.startaeget.ax/start.con?iPage=18&m=25, 14-06-04.

www.statsbudsjettet.no/Statsbudsjettet-2014/Dokumenter1/, 2014-03-26.

www.svanni.is/svanni/um-svanna/, 14-04-25.

www.tem.fi/sv/ministeriet/jamstalldhet_mellan_konen/utvecklingsprogrammet_valtava, 2014-03-18.

www.tem.fi/en/enterprises/development_of_enterprises/the_enterprisefinland_service_renovation, 2014-03-04.

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/programfortillvaxt/framjakvinnorsforetagande.4.21099e4211fdb8c87b800016837.html
10-04-12.

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/ambassadorerforkvinnorsforetagande.4.74f57dof1283a4f88ff80007488.html, 14-05-16.

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/faktaochkunskap.4.74f57dof1283a4f88ff80007477.html, 14-10-01.

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/goldenrulesofleadership.4.2601af041445394dddcfo.html, 14-08-26.

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/meromprogrammet/resultat20072010.4.74f57dof1283a4f88ff80007499.html, 14-04-29.

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/meromprogrammet.4.74f57dof1283a4f88ff80007466.html, 06-05-12.

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/meromprogrammet/fragorochsvar.4.74f57dof1283a4f88ff800012051.html, 14-05-13.

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/meromprogrammet/resultat20112012.4.276512151440f2f27b39cc.html, 14-05-12.

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/strategiforlikavillkor.4.1304101f13fcd69abab258.html, 14-05-16.

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/flerochvaxandeforetag/framjakvinnorsforetagande/strategiforlikavillkor/tataten.4.1304101f13fcd69abab264.html, 14-05-16.

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/regionalutveckling/jamstalldregionaltillvaxt/resurscentraforkvinnor.4.21099e4211fdb8c87b800017797, 14-09-18.

www.yrityssuomi.fi/web/innosta-menestykseen-sv/forsta-sidan, 2014-03-19). Se också:

www.vaekstguiden.dk/tilbud/o/7, 14-02-19.

www.virksomhedskvinder.dk

ÅSUB, 2008, *Kvinnors entreprenörskap och företagande på Åland – drivkrafter, motiv och hinder.*

Appendix I

Lista över personer som jag kommunicerat med per telefon och/eller e-post eller brev, för materialinsamling.

Danmark

Anders Hoffmann, vice-direktör, Erhvervsstyrelsen,
E-postkommunikation, 14-02-19.

Finland

Pertti Hamalainen, departementsrådgivare, Arbets- och näringsministeriet, E-postkommunikation, 14-03-13.

Hillevi Lönn, departementsrådgivare, Arbets- och näringsministeriet,
E-postkommunikation, 14-03-06.

Taru Päivike, VD, Kvinnoföretagarcentralen,
E-postkommunikation, 14-03-07.

Island

Ásdís Guðmundsdóttir, specialist, Arbetsstyrelsen,
E-postkommunikation, 14-04-28.

Katrín Guðmundsdóttir, avdelningschef och projektledare på Finansdepartementet, E-postkommunikation, 14-04-23.

Bjarnheiður Jóhannsdóttir, projektledare, IMPRA,
E-postkommunikation, 14-04-22.

Norge

Helene Edwardsen, kontaktperson för kvinnors företagande på Kommunal- och moderniseringsdepartementet, telefonsamtal, 14-02-26.

Elisabeth Gulbrandsen, Norges Forskningsråd,
E-postkommunikation, 14-04-30.

Anne Marie Kittelsen, specialrådgivare, Innovasjon Norge,
E-postkommunikation, 14-15-06.

Brit Kufaas, prosjektledare på Siva, E-postkommunikation, 14-05-06.

Hege B.E. Nordstrand, seniorrådgivare, Barne-, likestillings- og
inkluderingsdepartementet, Brev 14-05-14.

Sverige

Anna Norlin, Tillväxverket, telefonsamtal, 14-08-25.

Gunilla Thorstensson, programansvarig Tillväxtverket,
E-postkommunikation, 14-09-10.

Åland

Linnéa Johansson, avdelningschef, Näringsavdelningen vid Ålands
landskapsregering, E-postkommunikation, 14-05-26.

**Tillväxtverket arbetar för att
stärka företagens konkurrenskraft.**

Två steg fram och ett tillbaka?

De nordiska länderna liknar i många delar varandra. Grundläggande värderingar och samhällslösningar har stora likheter i Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige och på Åland. Synen på företag, företagande och jämställdhet likaså.

Denna rapport lyfter fram resultat och lärdomar av insatser som genomförts i våra grannländer för att främja kvinnors företagande. Rapporten breddar och fördjupar kunskapen om vilken policy och vilka insatser som på sikt kan leda till ett företagande på lika villkor.